

מלאכת מחשבת

דיון לעומק בנושאים עיוניים ~ רעיונות והערות ~ בפרשת השבוע

פרשת השבוע "בהר בחוקותי" (ובו ז' עניינים בניאור הפרשה ופרק "נחשבה")

"מתוך ההפיכה" (סיפור היסטורי מפעים מהעבר הלא רחוק)

פרק ס"ד "משימת הצייד הוכתרה בהצלחה—חלקית"

הנהגה ניסית, ועל כן אמרה התורה כל זה כדי שידעו שהנהגת השי"ת בכל זה היא רק לטובה.

דרך ב) ניתן להבין זאת על פי דברי הירושלמי הנ"ל (בסוף פרק מקום שנהגו) ששביעית חלה על ההקדש, ובפשטות יש לבאר את הירושלמי משום דקדם הפקרו לנדרו, וכפי שמצינו שאם הקדיש שדה מקנה בעת שהיא ברשותו יוצאת היא ביובל וחוזרת לבעלים הראשון בלא פדיון, כיון שאינה ברשות של המקדיש רק עד היובל, ולפיכך אין ביכולתו להקדישה שלא תצא גם בעת שיגיע היובל, והוא הדין מקדיש את שדהו שאינה שלו בשנה השביעית שיוכל להקדיש גם את השנה השביעית והוי כמו שהקדיש דבר שאינו שלו בשביעית, והוי כמו קדם הפקרו את נדרו. ולפיכך הקדים הפסוק לומר "ושבתה הארץ שבת לה" שלא תדמו לנפשכם שהארץ היא שלכם לזריעה ולזמור בה ולעשות בה ככל שתמצו בה ורק בשנה השביעית יש להשמיט אותה שנה אחת, ולפיכך אם קדם יד הקדש לפני השביעית תחשבו שלא יחול על ההקדש כוח השביעית, דדמי למי שנטע כרם להקדש שפטור מן הערלה, וכן אם הקדיש חיה ועוף לבדק הבית ושחטן פטור הוא ממצות כיסוי הדם הואיל וההקדש קדם למצוותו, וכמו כן תסברו לגבי שביעית, ברם אין הדין כן, אלא אומרת התורה כי תבואו לארץ תדעו שהארץ תשבות לה' ומתחילה על דעת כן קנויה לכם הארץ רק לשש שנים ולא לשנה השביעית, וחייב השנה השביעית בא לכם כבר מתחילת כניסתכם לארץ בתחילת השש שנים ולכן חל כוח ההקדש ולפיכך אין צריך פדיון, עכתי"ד.

והנה יש להבין את הדמיון של ה"משך חכמה" שדימה דין מקדיש שדה מקנה לשמיטה, דבשלמא לגבי מקדיש שדה מקנה כל כוח הקונה הוא רק בפירות ולא בקרקע, שהרי הקרקע שייכת לבעלים רק שהוא בעלים על כל הפירות למשך מ"ט שנים עד שנת היובל, לפיכך אין לו כוח להקדיש יותר ממה שיש לו ולפיכך בשנת היובל יוצאת השדה לבעלים, אבל לגבי מצוות השמיטה יש לדון מה גדר המצוה, דהנה איכא פלוגתא בזה בין המהרי"ט (ח"א סי' מ"ג) לבין מרן הב"י בספרו "אבקת רוכל" (סי' כ"ד) בענין חלות השביעית, דעת המהרי"ט דהיא אפקעתא דמלכתא ולפיכך אף בשדה

א) מפני מה חלה קדושת שביעית על פירות הקדש?

איתא בפרשה (פ' כ"ה פס' ב' ג') "דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם כי תבואו אל הארץ אשר אני נותן לכם ושבתה הארץ שבת לה' שש שנים תזרע וזרעך ושש שנים תזמור כרמך ואספת את תבואתה".

צריך ביאור, למה חשוב לפסוק לומר כי שש שנים תזרע וזרעך ותזמור כרמך ואספת את תבואתה, למאי נ"מ, די היה לומר כי בשנה השביעית שבת שבתון יהיה לארץ שבת לה' שדך לא תזרע וכרמך לא תזמור, מה שנצרך לעצם דיני השמיטה, למאי עניין לומר לנו כי מותר לנו לעבוד שש שנים?

וב"משך חכמה" ביאר בשני דרכים העניין:

דרך א) דרך מוכר שדהו אם מוכר אותה בעין רעה אם כך אינו מחפש את טובת הלוקח שיהנה מן המכר, ומאי אכפת לו אם יצליח בזריעת השדה ואם יהיו לו פירות, לא כן מי שמוכר בעין יפה, הוא מאד מעוניין שהלוקח ישמח ויכיר בטובתו, לכן הקדים הפסוק שש שנים תזרע שדך וכו', כלומר אל תדמו בזה שאני אומר לכם להשבית את הארץ שנה שלימה כי בכך אני נותן לכם את הארץ בעין רעה, כי רוצה אני שהארץ תשם ולא תעשה תבואה, לא כן הדבר, את הכל אני נותן לכם בעין יפה וחפץ אני שתשבעו מטובה ותתענגו בה מרוב כל, אלא שזה מחוקותיה, שיהיה "ושבתה הארץ שבת לה" כי אתם אצלי כמו אנשי קודש וארצכם היא קודש, ואפילו הארץ שהיא לה', גם עליה חלה קדושת שביעית, וכגון אם נטע כרם להקדש חייבת היא בשביעית, כדאיתא בירושלמי [בסוף פרק מקום שנהגו]

ולפיכך אומר הפסוק "שש שנים תזרע שדך ושש שנים תזמור כרמך ואספת את תבואתה" מינה תראו כי תהיה לכם הרבה טובה מהארץ שאני נותן לכם ורצוני שתיהנו ממנה כל השבע שנים ותאספו את תבואתה ושתשבעו מרוב טובה ורק בשנה השביעית תהיה שבת שבתון לה', כי זה מחוקי התורה המורים על ההשגחה וההנהגה הניסית, אשר ברצות ה' נתן הארץ את פריה לשלוש השנים, כדאיתא לקמן (פס' כ"א) "וציויתי את ברכתי לכם בשנה הששית ועשת את התבואה לשלוש השנים" שמכל זה רואים שעניין השמיטה לקיים

ב) נשים לעניין מצוות השביעית.

יש לחקור האם נשים חייבות במצוות השביעית, שהרי היא חלה מזמן לזמן בכל שבע שנים, ואם כן במושכל ראשון נראה דנשים צריכים להיות פטורות בזה, ברם לא כן אנו מוצאים בחינוך (מצוה קי"ב) שכתב "שנצטוינו לבטל עבודת הארץ בשנה זו כדכתיב בחריש ובקציר תשבות" ובמצווה פ"ד מנה החינוך את המצוה שמוטלת על הכל בין בזכרים ובין בנקבות.

ברם כבר תמה בזה החונה עליו בעל המנחת חינוך שם (במצוה פ"ד) מאיזה טעם נצטוו הנשים והלא הוי מצוות עשה שהזמן הגרמא? אמנם י"ל דהוי מצוה הזו אפקעתא דמלכתא (כפי שנקט המהרי"ט) ולהכי חלה המצוה אף על הנכרי א"כ אין מקום לחלק בין אנשים לנשים דלא על הבעלים המצוה מוטלת שאפשר לחלק בזה בין אנשים לנשים אלא דין זה הוא על הקרקע, והכי הוא פשטות הגמ' בע"ז (דף ט"ו ע"ב) והרי שדה דאדם מצווה על שביתת שדהו בשביעית, וכתב רש"י שבת שבתון יהיה לארץ. ולכאורה נראה מדנקט הלשון מצד "שבת שבתון יהיה לארץ" דהשמיטה מוטלת על הארץ ומהתם אתי החיוב לגברא הבעלים.

עוד ביאר המנחת חינוך דהמצוה נמצאת בכל פרי שמתקדש בקדושת השמיטה ולפיכך אסור לפגום בקדושת הפירות ומהאי טעמא מוזהר אדם לא להעביד נכרי בפירותיו. וכעין זה מציינו במצוות המילה נדון בראשונים ז"ל (בקידושין דף כ"ט ע"א) למה הוצרכה הגמ' לפסוק למעט אשה שאינה חייבת במצוות מילת בנה והלא מצוות מילה הוי מצוה שהזמן גרמא דאין מלים בלילה? ובריטב"א ז"ל תירץ דמצוות מילת הבן אינה חובה של מצוה בגופו של האדם אלא הלכה שצריכים לדאוג לקיים את מצוות הבן, ולא גרעה מבי"ד דמחייביה למימהליה, ומהיכי תיתי דאמו גרעה מכל אחד, לפיכך צריכים פסוק מיוחד לומר דהחיוב אינו מוטל עליה. הרי לנו דהיכא דאינו מחובות האדם עצמו, אין מקום לחלק בין גברים לנשים ואף גבי שביעית אף אם המצוה הן בפירות אין זה מצד חובות האדם עצמו ולפיכך גם בזה אין מקום לחלק בין זכרים לנקבות.

וגם גבי שביתת בהמה בשבת, מציינו שהאשה חייבת בשביתת בהמה, דאי הוי פטורה א"כ מפני מה נענש ר' אלעזר בן עזריה שלא מיחה בשכנתו שלא תצא פרתה לרה"ר בשבת (כדאיתא בגמ' בשבת דף נ"ד ע"ב)? אלא ע"כ דאף אשה חייבת בשביתת בהמתה, והיה על ראבי"ע למחות בשכנתו וכיון שלא מיחה נקראת פרתו, וכביכול הוא זה שלא הקפיד על שביתת בהמתו. אלא ע"כ צ"ל דדין שביתת חייל גם על הנשים אף דהוי מצוות עשה שהזמן גרמא. ובמני"ח [במוסף השבת בדין שביתת בהמתו] רצה לומר דהדין מוטל על הבהמה שתשבות בשבת, וכיון שזה דין בחפצא ודין שהבהמה תנוח בשבת לפיכך בכה"ג אין מקום לחלק בין אנשים לנשים.

נכרי בארץ ישראל חלה הקדושה, כי כל הארץ שייכת להשי"ת וכפי שתפס כאן הי"משך חכמה" ולפי"ז אכן אפשר לבאר את דברי הירושלמי כפי ביאור המשך חכמה שבאמת הקרקע שייכת לבעלים רק לשש שנים ומעיקרא לא היה לבעלים כוח להקדיש את השנה השביעית ולפיכך שפיר הפירות אינם קדושים כי מעולם לא היה יכול להקדיש את השדה לשנה השביעית. ברם מן הבית יוסף באבקות רוכל סובר דהפירות הם שנתקדשו בקדושת שביעית ובפשטות נראה דלא הקרקע עצמה היא שמופקעת, א"כ יש לתמוה היאך באמת תפקע קדושת הפירות שנתקדשו קודם לכן ושייכים לבדק הבית ויש בהן איסור מעילה (אמנם לגבי גדולי הקדש אין מעילה ממש אבל איסור מעילה קיים בהן).

ברם באמת צריך ביאור, למה אין קדושת שביעית יכולה לחול על הפירות שקדושים רק קדושת דמים? ואולי משום דאין קדושה חלה על קדושה, ואם מהות קדושת שביעית לנהוג בפירות הפקר לכל שאין יד אחד תפוסה בהם, זה מהווה סתירה לקדושת בדק הבית שהיא בעלות לגבוה ואין מקום ליד של אחר שאם ישתמש בהם הוי מעילה, לפיכך סבר המשך חכמה שצריכים לומר שקדמה יד ה' ליד הבעלים להקדישה, ומעיקרא צריך לומר שלא היה לו כוח להקדיש את השנה השביעית, ולפיכך אין צריכים הפירות אפילו פדיון כיון שלא היה להקדש בשנה השביעית תפיסת יד. ברם כל זה הוי מובן שפיר אם נתפוס כדברי המהרי"ט דהוי "אפקעתא דמלכתא" דבשנה השביעית אין שום בעלות על הקרקע ויש לומר דמעולם לא היה לבעלים בעלות בשנה השביעית, אולם אם נתפוס כדברי האבקות רוכל דרק הפירות נתקדשו, לכאורה כל זה שייך בפירות שלא הוקדשו אבל קרקע שכבר הוקדשה ושייכת להקדש מאיזה כוח יחול כוח השביעית להשמיט כוח ההקדש שתפוס בו שלא יחול שום קדושה על הפירות (עד שאפילו לא יצטרכו פדיון)?

ואולי צריך לומר דהוי בזה גזה"כ דקדושת השביעית חלה על שדה ההקדש להפקיר את תפיסת ההקדש בפירות, ובכלל הגזה"כ דאף לא תהיה מעילה בפירות, דלא גרע מתרנגולת שמרדה שפקעה ממנה קדושתה ומשום דהקדושה תלויה בממונות והיכא דמרדה התרנגולת הרי הפקיעה את עצמה מרשות הבעלים והוי הפקר גמור, משום שתלוי הדבר בבעלות הממונית שיש לבעלים בזה ובכה"ג אין לבעלים יד יותר [כדביאר ברשב"א] דאף שהיא של הקדש ברם ברגע שמרדה פקעה הבעלות הממונית ממנה ממילא פקעה תפיסת ההקדש ופקע גם כוח המעילה שנובע מכוח ממון הקדש ולפיכך אין זו מעילה. והוא הדין כוח השביעית מפקיע את הבעלות על הפירות כי כך יסד המלך שבשנה השביעית כל הפירות הן של הפקר ואפילו אם הן של הקדש וכיון שהוי הפקר פקעה תפיסת יד הבעלים שהוא הקדש ולפיכך אין צריכים לזה פדיון ואין בהן מעילה כלל, ודו"ק.

ותמהו בתוסי' התם (ד"ה דמפקרא) דבנדריס (דף מ"ה ע"א) איתא דהפקר בפני ג' ולא משמע דכל אחד יצטרך בכל ערב שבת להפקיר בפני ג' ותירצו דכיון דאי אפשר בעניין אחר (דאי אפשר להטריח בכל ערב שבת לאסוף ג' אנשים ולהפקיר בפניהם לפיכך במקום דאי אפשר מותר להפקיר אפילו בינו לבין עצמו, ואי נימא דאשה אינה מצווה על שבידת כליה הרי אפשר בעצה פשוטה ביותר להקנות את כליו לאשתו ולבתו באופן שאין לו חלק בזה ולמה יתירו לו להפקיר בינו לבין עצמו? (ברם אם כפי שהבאנו אליבא דהרמב"ן דנשים הוּו בכל כל חיובי השבת כיון דכל שבכלל שמירה ישנו בכלל זכירה ובכל חיובי שבת אין מקום לחלק בין נשים לגברים אתי שפיר, דכל הנשים מצוות בכל מצוות השבת כולל שבידת כלים ולפיכך אין לו למי להקנות ואין להטריחו להפקיר בפני ג' שבוה צריכים ג' גברים להפקיר מותר להפקיר בינו לבין עצמו) ובדוחק יש לומר דמצינו בהרבה אנשים שאין להם כלל נשים דאין להם למי להקנות וזו הייתה כוונת התוס' דכיון דאי אפשר בעניין אחר לא הטריחו עליו ודו"ק.

ג) חיי עולם וחיי שעה האם שווים הם?

איתא בפרשה (פרק כ"ה פס' ל"ז) "אל תקח מאתו נשך ותרבית ויראת מאלוקיך וחי אחיך עמך".

פלוגתא איכא בגמ' בב"מ (דף ס"ב ע"א) בשנים שהיו מהלכים בדרך וביד אחד מהן קיתון של מים אם שותים שניהם מתים ואם שותה אחד מגיע לישוב, דרש בן פטורא מוטב שישתו שניהם ואל יראה אחד מהם במיתתו של חברו, עד שבא ר' עקיבא ולימד "וחי אחיך עמך" חייך קודמין לחיי חבריך".

וצ"ב בסברת רב פטורא, דהרי קיתון המים שייך לאחד מהם ואין הוא עושה מעשה בידיים בחבירו אלא רק הוא שותה לעצמו והיכן שמענו שחייב למסור את נפשו בשביל חברו, גדולה מזה שמענו בתוסי' בפסחים (דף כ"ה ע"ב ד"ה אף נערה) דאם היו אומרים לאדם הנח שנפיל אותך על תינוק ואם לא נהרוג אותך יניח עצמו ואין בזה דין יחרג ובל יעבור, דבזה אמרינן מאי חזית דדמא דחברך סומק טפי דלמא דמא דידי סומק טפי. וא"כ בעל הקיתון יכול לחשוב על עצמו ומהיכי תיתי דחי אחיך עמך יותר מחייו שלו?

אמנם יש לחלק כי התם הוי רק בשב ואל תעשה שאינו עושה כלל מעשה רק שאינו מתנגד בזה ולפיכך הוי דינו כקרקע עולם דליכא ביה דין יחרג ובל יעבור, אבל כאן הרי הוא שותה מהקיתון את כל המים וזה גופא הוי מעשה בידיים, אמנם אינו עושה בגופו של חברו אבל בשתיית הקיתון מונע הוא מחבירו את היכולת לחיות, אבל עם כל זאת צ"ב דהרי לא נטל את של חברו ולא עשה מעשה בחבירו רק מנע ממנו את האפשרות לחיות בדרך גרמא בעלמא ומניין לנו לחדש שחיי חברו עדיפים על שלו? ועוד יותר יש לתמוה, מה כאן הרווח, שהרי בסוף שניהם מתים ואין כאן הצלה לאחד מהם וכי לא היה עדיף שלכל הפחות אחד מהם ינצל?

ברם זה תמוה למדי, דהיאך אפשר לומר דדין הוא על הבהמה בלא הבעלים והרי לא מצינו דין השביתה על בהמת הנכרי? ועל כרחק דין השביתה מתחיל מדין הבעלים שחייב בשביתה בהמתו ודין זה חייל אגברא לתת מנוחה לבהמתו, וא"כ הדרא קושיא לדוכתא, אמאי נשים חייבות והלא הנשים אינן בכלל שמירה כיון שהוי מצוות עשה שהזמן גרמא? ובדוחק צ"ל דסברת המני"ח דהיאך דהדין חייל כלפי אחפצא אף דתחילת הדין הוא בגברא מכל מקום אינו דין בגברא לחוד ובכה"ג לא נחתינן לחלק בין גברי לנשי.

ברם בלאו הכי ניתן ליישב בפשיטות טפי תמיהתו, דמצינו בזה את דברי הרמב"ן (שבת דף ק"יז) דשוו נשי לגברי בכל דיני חיובי שבת, דמצינו גבי ג' סעודות דשבת דחייבים בסעודה ולבצוע בלחם משנה, ואמר בזה ר"ת ז"ל דהמצוה נוהגת אף בנשים, ואף שזוהי מצות עשה שהזמן גרמא משום דאף הן היו באותו נס, וכתב הרמב"ן ז"ל דאין צריכים לטעם זה אלא אין מקום לחלק בין נשים לזכרים, דגמרינן בגמ' מ"זכור ושמור" את שישנו בשמירה ישנו בזכירה, ובכלל זה כל חיובי שבת, ולפיכך שבת הוי בגדר זה ולפיכך אין מקום להוציא את הנשים מכלל שבידת בהמתו ולפיכך פשוט דבזה נשים חייבות.

ובדברי המני"ח שנטה ליישב דהיאך דהדין בבהמה אין את הפטור מצוות שהזמן גרמא, יש לעורר בדין שבידת כלים אליבא דב"ש (שבת דף י"ח ע"א) דכל זה קאי בכלל מצוות השביתה אם נוכל לומר דאף שם הדין שייך בנשים, דבשלמא גבי בהמתו שייך לומר דהדין הוא מצד הבהמה כי היכי דתהיה לה ניח, דאם לא כן איכא צער גדול לבהמה שאינה נחה ואין בזה למען ינוח שורך וחמורך שהרי היא בצער (כדאיתא במכילתא) ולפיכך סברא לומר דלא יהיה חילוק בין גברים לנשים, אבל גבי שבידת כלים לא נוכל לומר דהשביתה שייכת לכלים מצד עצמם, דמה סברא יש בכך? והכא ודאי צריכים לומר דהדין נובע מדין הגברא המחויב שהתורה החילה דין שבידת על האדם ועל כליו ומכח הגברא חלה דין על כל כליו של האדם, וכן העלה בפשיטות באור שמח (פ"ר כ"ה מהל' שבת הל' כ"ו).

והשתא יש לדון האם אליבא דב"ש יהיה חילוק בין גברים לנשים כיון דהוי מצוות עשה שהזמן גברא, ואי נימא הכי, יש לתמוה בדברי הגמ' בשבת (דף י"ח ע"ב) דתמיהה הגמ' אליבא דב"ש דאדם מצווה על שבידת כליו היאך יותר לאדם להדליק נר ולבשל על גבי קדירתו והלא אין שובתים בשבת אם מוזהר הוא על שבידת כליו? ובגמ' תירצו דלשיטת ב"ש מייירי דמפקיר בער"ש את כליו ובכה"ג מותר לו לבשל בכלים (אף שנטלם שוב מרשות הפקר ולכאורה זכה בהם מחדש דמייירי שמכוין להדיא לא לזכות מן ההפקר ואין לו שום מניעה שיזכה בהם אחר ולפיכך אף שברשותו הם עדיין חפצי הפקר הם).

האחד הצלה גמורה, ואף אם התוצאה תראה שיראה במיתת שניהם.

ולכאורה יכולנו לטעון, דבשלמא בבן פטורא דאמר שמוטב שימותו שניהם ואל יראה האחד במיתת חברו שנראה היה שהשווה את חיי חברו עם חייו ונחלק על הפשט של ר' עקיבא דחיוו עדיפים על חיי חברו, ולשיטת בן פטורא שניהם שווים ולפיכך כה"ג מוטב ששניהם יחיו חיי שעה ואל יחיה האחד חיי עולם וחבירו ימות לאחר שעה, והיה מקום לומר [לר' עקיבא] דחלוק בזה וגם אצל אדם שלישי מוטב שיציל את האחד ואל יראה במיתת שניהם שהרי כה"ג אין זו הצלה כלל, ברם נראה דאין כן, דזה מה שבא הגר"ח לומר דאין לומר כן, אלא עדיפא הצלה זמנית של שניים מאשר הצלה גמורה של אחד, ודו"ק.

ונראה בדברי המהרש"א ז"ל דאם היה הקיתון שייך לשניהם אף ר' עקיבא מודה דמוטב שישתו שניהם אף שימותו ואל ישתה האחד מהם אף שינצל אחד מהם הצלה גמורה, דעד כאן לא קאמר ר' עקיבא רק אם הקיתון שייך לאחד ואין השני רק מבקש ממנו שיתן לו משלו דההצלה של עצמו על חשבון השני בכה"ג איכא הסברא של חייך קודמים, אבל אם הקיתון בבעלות שניהם מהיכי תיתי שיכריע האחד את חיוו על חיי חברו, דמאי אולמי האי מהאי? והרי בבעלותו רק כמות של חצי שמספיקה רק לחיי שעה ומה יתבע מהשני? וותר על חייך כדי שאנצל, מאי חזית דדמך סומק טפי ודלמא דמי סומק טפי, ואף שהרי עדיף שאחד יחיה חיי ודאי מאשר ששניהם ימותו בודאי, מכל מקום אי אפשר לומר בזה חייך קודמים על חשבון זולתך.

ונראה יותר דבכה"ג אסור לאחד לוותר לזולתו דנחשב הוא למאבד את עצמו לדעת, שהרי ויתר אף על חיי שעה שלו למען הצלת חיי חברו ובשום מקום לא נאמרה הלכה שצריך הוא למסור את חיוו למיתה ודאית כדי להציל את חברו (וכל שנתחדש בירושלמי הובא בכס"מ [פ"א מהל' רוצח הלכה י"ד] דחייב למסור את עצמו אף שהוא בסכנת חיים מכל מקום אין הסכנה הזו ודאית אלא רק ספק ובזה אמרינן הצלה ודאית של חברו דוחה ספק חיים שלו, אבל לא נאמר לא תעמוד על דם רעך למסור את עצמו למיתה ודאית כדי להציל את חברו הצלה גמורה, ולפיכך אין לו כל היתר למסור את הקיתון לחברו בלבד כדי שחברו ינצל דהוי מאבד עצמו לדעת), הלכך אין דרך נוספת אלא שכל אחד ישתה כפי שיעור שיש לו אף שבזה ימותו שניהם, כך נראה לעני"ד בפירוש דברי המהרש"א (במקום).

ד) למה בעבד עברי נאמר "כי טוב לו עמך" וחייב האדון למסור את כריתו לעבד?

במהר"ם שיף (במקום) הובאה תמיהה שמקשין העולם, דאיתא בגמ' בקידושין (דף כ' ע"א) דרשת הגמ' "כי טוב

ומטו משמיה דמרן הגר"ח זי"ע לומר בעניין, דיש לחקור היאך יהיה הדין אם יהיה כאן אדם שלישי שלו יש קיתון מים ואינו צריך אותו לעצמו למי יתן את המים, והלא אם יתן לשניהם ימותו שניהם ואיזו הצלה יש כאן? ואלא מאי? יתן לאחד מהם והשני ימות, דלכאורה אין סברא דבכה"ג יאמר בן פטורא שיתן לשניהם ואל יתן לאחד מהם כדי שלא יראה במיתת אחד מהם, שהרי עתה יראה במיתת שניהם, ואי"כ מאי שנא כשהקיתון של האחד שאומר בן פטורא מוטב שישתו שניהם ואל ישתה האחד ויראה במיתת חברו, למה שלא נאמר שלכל הפחות ינצל האחד מהם?

ברם נראה דסברת בן פטורא היא שאין הפרש בין חיי שעה לחיי עולם, דכפי שיש עניין להציל אדם לחיי עולם כך יש עניין להציל חיי שעה ומוטב חיי שעה של שניהם מאשר חיי עולם של אחד מהם, ועל כן לא רק כלפי בעל הקיתון שרוצה להציל את עצמו בחיי חברו אמרינן מוטב ימותו שניהם ואל יראה האחד במיתת חברו, כלומר אין חיי עולם שלו מכריעים הצלת שניהם לחיי שעה, עדיף להציל שניים לחיי שעה מאשר הצלת אחד אפילו שזה לחיי עולם, ולפי זה אף באדם שלישי שאינו מציל את חיוו בחיי חברו, אף לו נאמר שיתן לשניהם לשתות כדי שינצלו שניהם חיי שעה ואל יציל חיי אחד אפילו הצלה לעולם כאשר יכול הוא להציל שניים לחיי שעה, והוא חידוש עצום לדינא.

לפי זה יש לעיין, מאי קסבר ר' עקיבא, והלא אף ר' עקיבא מודה שחיי שעה חיים גמורים הם, שהרי אסור לעצם עיניו של גוסס אף שודאי ימות ברגע האחר, כיון שמקצר את חיוו ברגע אחד ונטילת רגע אחד הרי היא רציחה גמורה. ועל כן פשיטא דבאופן שמדבר עליו מרן הגר"ח לא יחלוק ר' עקיבא, ואף הוא יסבור דמוטב שיתן לשניהם כדי לתת לשניהם חיי שעה ואל יתן לאחד מהם כדי להציל הצלה של חיי עולם ומאידך ימות האחד, דאין עדיפות לחיי עולם על חיי שעה, כל שבא ר' עקיבא לומר שבאופן שהאחד הוא בעל הקיתון שיכול להציל את חיוו כיון שהנדון הוא חיוו שלו על פני חיי חברו, על זה למד ר' עקיבא ד"חי אחיך עמך" דחייך קודמים דאף שעליך לעשות שיחיה, כל זה כשאינו על חשבון חיוו, אבל אם זה על חשבון חיוו בכה"ג אמרינן מאי חזית דדמא דידך סומק טפי דילמא דמא דידי סומק טפי, דכל שאינו עושה בגופו של חברו אין זה נחשב שגורם מיתה לחברו, אלא כשאינו מושיט הצלה לחברו ובזה לא נאמר 'לא תעמוד על דם רעך' כי היכן נאמר שחייב למסור את נפשו בשביל להציל את חברו? ואף שיכול להציל את שניהם הצלה של חיי שעה ואין חילוק בין חיי שעה לחיי עולם, אפשר שיסבור שבאופן שהמדובר בו גופא אין זו הצלה אם מסכן הוא את חיוו בעתיד, אבל כשמדובר באדם שלישי שאין חיוו בסכנה את מי עליו להעדיף, אין הוא יכול לומר שחיי עולם של אחד עדיפים על חיי שעה של שניהם, לפיכך עדיף שיציל את שניהם הצלה זמנית ואל יציל את

מהלך שיגרום שהוא ימות ואת חבירו בלאו הכי לא יציל, לפיכך בזה חייבים לדרוש חייד קודמים. (אמנם יש לשאול מה יהיה ביום האחרון של השעבוד, למה יתן את הכר לעבד אם למחרת לא יוכל העבד להשיבו אל האדון, נמצא שבאותו יום עדיף העבד על פני האדון, וכל שחידש המהר"ם שיף שבכל יום החשבון שיש אפשרות לעבד להשיבו לאדון לצורך המחרת, האם בכה"ג שידוע העבד שלמחרת לא יוכל להשיב את הכר יאמר הדין הזה? או נאמר שאם בסך הכל חילקו את זה בשווה לא אכפת לך אם יצא שביום האחרון כשיקח העבד את הכר יהיה זה כאילו לקחו בלי אפשרות להשיב כיון שבחשבון חלקו בשווה וצ"ב בדבר).

ג) פירוש זה מיוחד למהר"ם שיף זי"ע בדרך החריפות, דבאמת הכלל צריך להיות שכל אימת שהתורה דורשת איזה חידוש הוא בעצם לעקור את הפשטות הרגילה שטבעו של האדם לחשוב, והנה לגבי שניים שהולכים בדרך, הדרך הפשוטה לחשוב כבן פטורא, דהיאך יראה במוותו של השני. לזה צריכים את הפסוק של וחי אחיך עמך שבא לעקור מהפשטות של השכל שחושב שאדרבה בכה"ג צריכים לחשוב על השני, ובא הדרש הזה לעקור לומר ההיפך דאדרבה יעדיף את חיי עצמו. אבל גבי עבד הדרך הפשוטה לחשוב שמהיכי תיתי שהעבד יקדם לאדון, ועל כן השכל הפשוט אומר דברור שאת הכר יקח האדון לעצמו, לכך בא הפסוק לומר את ההיפך שנוטה השכל לחשוב ובא להורות, אדרבה עליך לחשוב על עבדך שהוא בשפל המדרגה ואילו אתה צריך להודות להקב"ה שאתה בר חורין ויש לך עוד את היכולת להחזיק עבד ברשותך, על כן אדרבה כדי שהעבד לא יחוש כל כך שפל ונדכא עליך לוותר על שלך ולתת לו ודו"ק היטב.

ברם הדברים צריכים ביאור רחב, דאם כדברי המהר"ם שיף שהשכל הפשוט אומר שצריכים לתת לאחיו, אי"כ למה לבן פטורא צריכים את ו"יחי אחיך עמך" מה הייתי אומר בלא הפסוק, הלא בלאו הכי הייתי בא למסקנא שצריך לתת לאחיו [כי כבר בלאו הכי כתבה התורה ואהבת לרעך כמוך] ודוחק לומר דבזה גופא נחלקו ר' עקיבא ובן פטורא, דסברת בן פטורא היא הפוכה לחלוטין מר' עקיבא, דהסברא הפשוטה היא שחיי קודמים ואתי הפסוק וחי אחיך עמך לומר שאחך קודם (דדורש זה שאחיו הוקדם לו לומר שצריך ליתן לאחיו אף על חשבון חייו) וזה אתי לעקור את הסברא הפשוטה שלא יתן, ואילו לר' עקיבא הסברא היא הפוכה, שמצד השכל הפשוט צריך לנהוג כבן פטורא ולפיכך אתי וחי אחיך עמך לעקור את הסברא הפשוטה ולומר שחייך קודמים.

עוד צריך ביאור, למה היה למהר"ם שיף פשוט לומר דהסברא הפשוטה היא כדברי בן פטורא, והלא אדרבה הסברא הפשוטה אומרת שדמו דידו סומק טפי והרי חבירו אין לו זכות טענה לבקש ממנו את החצי, אי"כ למה מחייבת אותו התורה לתת דבר שחבירו אין לו זכות על כך? ונרלע"ז דע"כ אף המהר"ם שיף כיון

לו עמך" ואמרו חכמים כל הקונה עבד עברי קונה אדון לעצמו. ובתוס' הביאו דברי הירושלמי דאיירי בגוונא דיש לאדון כר אחד דהדין שיתן לעבד את הכר והוא ישכב בלא כר ובזה יקיים את המצוה של "כי טוב לו עמך" וזה פירוש קנה אדון לעצמו. ויש להקשות, מאי שנא לגבי קיתון של מים דבזה ההלכה כר' עקיבא דחייך קודמים ואילו כאן חיי העבד קודם לעצמו, למה לא נאמר דבאופן שאין לאדון רק כר אחד יקח את הכר לעצמו דחיי קודמים? דאין סברא לחלק בין חיים לנוחות, דבכל מקום אתה קודם לזולתך וחי אחיך עמך כשאתה הוא העיקר ואילו הוא הטפל, ואהבת לרעך כמוך ולא יותר מכמוך, ואילו גבי עבד כשאין דרך לחלק את הכר לשניים אמרה תורה שיתעלה האדם על עצמו להעדיף את זולתו על פני עצמו, והלא דבר הוא.

ואמר על זה המהר"ם שיף כמה תירוצים: א) דבאמת הדין של "וחי אחיך עמך" אומר תן לזולתך (והכוונה שכל אחד יחשוב לעצמו וחי אחיך קודם, יש את וחי אחיך ואחרי זה עמך כפי שבעצם סבר בר פטורא) אבל כשמגיע הדבר לחברו אותו שיקול עומד בפני חבירו, דאף הוא צריך לומר לעצמך מאי חזית דתחשוב על עצמך ותקח את הכל לעצמך, והלא אף בפניך עומד אותו השיקול של וחי אחיך עמך ולפיכך עליו להשיב את קיתון המים לחבירו ובכה"ג הוי "אין לדבר סוף" (ברם בר פטורא שבר את המעגל באופן כזה, שבאמת הקיתון מחולק בין שניהם ושניהם נוטלים מקיתון המים כדי ששניהם יחיו חיי שעה).

הלכך אתי ר' עקיבא בחידוש ששובר את המעגל, דמותר לבעל הקיתון עצמו לומר אקח את המים לעצמי. ברם כל המעגל הזה נוצר כי למעשה שניהם שווים ביחס, כל אחד צריך לחשוב על זולתו, לכל אחד יש את הדין של וחי אחיך עמך לפיכך בכה"ג חייבים לחדש את ההלכה שיש עדיפות של חיי קודמים לחיי זולתך, אולם בכר אין את השוויון הזה מלכתחילה כי באמת העבד לא חייב לאדון רק האדון לעבד, דרק על האדון נאמר "כי טוב לו עמך" בשל שפל מעמדו של העבד חייב האדון להיטיב עמו כדי לעלותו למצב גבוה יותר וממילא החובה ליתן את הכר מוטל רק על האדון שעליו נאמר "כי טוב לו עמך" ולא על העבד, לפיכך כשמגיע הכר לעבד אינו חייב להחזיר את הכר לאדון. (אלא שעכ"ז הדבר קשה דמכל מקום אמאי חידשה התורה כי טוב לו עמך יותר מעמך דיכולנו לומר דכל הדין נאמר רק עד כמה שלאדון טוב ומצוה עליו להשוות את העבד אליו אבל שהעבד יהיה מעליו מהיכי תיתי וצ"ע)

ב) באמת בכר עצמו אפשר לחלוק את הכר לימים, כלומר ביום הראשון יקח העבד את הכר ולמחרתו ישיבו לאדון וכן בכל יום, על כן נאמר על האדון שיתן מכל מקום לעבד שוה בשוה את הכר, ולא נתכוונה התורה לומר שהכר יהיה אך ורק אצל העבד, אבל גבי קיתון אי אפשר לומר כן, כי לתת לחבר את חצי הקיתון אומר ששניהם ימותו בודאי, וסובר ר' עקיבא דאין כזה

עבד הוקש לגט אשה ועל כן כפי שבגט אשה לא אמרינן דלא מהני (יעוי"ש בתוס' בתמורה בסוגיא) וילפינן לה מקרא דחל, הוא הדין גט עבד חל, דלא בהאי דינא איתמר האי כללא דכל דאמר רחמנא ולהכי הדין דיש גט שחרור אף שאה"ע האדון המשחרר יעבור על לאו.

וראיתי ב"דביר קדשו" שהביא עוד כמה דרכים ליישב הקושיא דאף שהאדון עשה איסור מכל מקום העבד עצמו הרי לא עבר בעשה וכיון שהוא עצמו לא עבר את האיסור לפיכך חל הגט שחרור, ברם תירוץ זה אין לו מששא, דמה בכך שהעבד לא עבר על האיסור אבל הרי חלות המעשה אינו תלוי בו כלל, אלא רק בו מתבצע המעשה שחרור ואילו כל החלות תלויה במעשה של האדון (תדע לכך שהרי האדון יכול לשחררו בעל כורחו ואין צריכים כלל לדעתו) והרי הוא עצמו עובר את האיסור ולפיכך מה אכפת לך זה שהעבד עצמו לא עבר איסור.

דרך נוספת הביא שם ליישב הקושיא, דיש לומר בהאי כללא דכל דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד לא מהני הוא רק כשצריכים לפעול חלות בדבר כהפרשת תרומה. ברם בשחרור יש לומר דבאמת אין זה ממש הפעלת חלות רק סילוק בעלות ובמעשה הגט הוא רק מסלק את הבעלות שלו על העבד ולפיכך בכה"ג מהני.

אלא שגם תירוץ זה חסר ממשות הוא, דאי הוי כל תפיסת האדון בעבד רק מכוח ממון ובגט הוא רק מסלק בעלות ממונית גרידא שפיר יישב הקושיא. ברם יש בגט קניין אסור שהעבד אסור בבת ישראל כל עוד הוא עבד, וקנין זה פוקע רק על ידי הגט ובלא גט אין די בהפקר, שהרי גם אם יפקיר עבדו ויסלק את בעלותו ממנו עדיין צריך הוא גט לקניין האיסור, וכלפי קנין האיסור ודאי אין זה רק סילוק בעלות אלא חתיכת האיסור מגופו של העבד שחידשה התורה דיש בכוח הגט לעשות, וזהו חלות גמור שעושה האדון בעבד, וא"כ במקום שעובר איסור לא יחול החלות ומה הועיל בתירוץ, ואף הוא הרגיש בכך וגמגם בתירוץ, וצ"ב.

(מהרה"ג החו"ב בעל ויברך דוד שליט"א)

ו) דרך החסידות של רבינו הרמח"ל

לרגל יומא דהילולא דרבינו הרמח"ל ז"ל אמרתי לכתוב מעט אודות החידוש הגדול והפשוט שגילה הרמח"ל ז"ל בענין דרך החסידות ועבודת ה', והמהפך הגדול שחולל בענין זה.

הנה הספר מסילת ישרים שונה מאוד בתוכנו ובמבנהו מכל ספרי המוסר שנתחברו עד זמנו של רבינו הרמח"ל. כל ספר מוסר מעורר על ענין אחד או על הרבה עניינים, אבל הכל כתוב בצורת עניינים נפרדים שאינם קשורים זה לזה, ואין הוראה מה להקדים ומה

לסברת מרן הגר"ח הנ"ל דאין עדיפות לחיים על פני חיי שעה ולפיכך כשעומדת כאן הכרעה להציל שנים על פני אחד עומדת הסברא הפשוטה להציל את שניהם, ואתי החידוש של התורה לומר שחיי קודמים ולו אישית מותר להכריע את חיו על פני חיי זולתו, משא"כ כשהנשאל הוא אדם שלישי כדברי הגר"ח (כך יסבור ר' עקיבא. ולכן פטורא אין הפרש בין אם הנשאל הוא אדם אחר או לו עצמו) ודו"ק.

[במאמר המוסגר צ"ב בדרשת ר' עקיבא דחי אחיך עמך דחייך קודמים, משמע דהוא עדיף על אחיו ואילו באהבת לרעך כמוך נאמר דשניהם שווים, ואדרבה בגמ' אומרים זה כלל גדול בתורה, משמע דיש בו חידוש גדול שעליו לעמוד להשוות את אחיו לעצמו ממש. ונראה דלא קשיא כלל, דכל היכא דיש מקום לשניהם, נאמר דעליו לעשות את הכל להשוות את אחיו אליו, דטבעו של אדם לחשוב על עצמו יותר, אבל בודאי לא נאמר דעליו למסור את נפשו בשביל חברו דכולי האי ודאי לא, דאף דודאי עניין גדול להציל את חברו אבל כאן שניהם מתים ואין כאן לא הצלה וגם הוא עצמו מת, על כך בכה"ג ודאי לא נאמר דעליו לאהוב את חברו כדי למסור את נפשו עליו ואף שחיי שעה של חברו חשובים הם ביותר מכל מקום בשביל זה לא יפקיר את חיי עצמו, דבזה ודאי לא נאמר לא תעמוד על דם רעך].

ה) איך שחרור עבד חל אף שעובר על כך באיסור?

איתא בפרשה (כ"ה פס' מ"ו) **"והתנחלתם אותם לבניכם אחריכם לרשת אחוזה לעולם בהם תעבדו ובאחיכם בני ישראל איש באחיו לא תרדה בו בפרך"**.

מוכח מינה דיש איסור עשה לשחרר עבדו ובגמ' בגיטין (דף ל"ח ע"ב) איתא כל המשחרר עבדו עובר בעשה של לעולם בהם תעבדו. ותמה הגרעק"א (שו"ת קמא סימן קצ"ד) אם כן כל מי שישחרר עבדו לא יחול השחרור, דאיתא בגמ' בתמורה (דף ה' ע"א) שיטת רבא כל מילתא דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד לא מהני וליכא הפרש בין איסור לאו לאיסור עשה, דהרי אם הפריש מן הרעה על היפה לא הוי תרומה, אע"פ ששם איתא מכל חלבו שצריך ליתן מן היפה ועבר על איסור עשה, אפילו הכי לא חלה ההפרשה, וא"כ לעולם לא יחול גט שחרור רק באופן אחד, היכא דאיכא מצוה רבה ומשחרר עבדו כדי לקיים מצוה וזוהי תמיה עצומה.

ברם מה שתפס הגרעק"א בפשיטות, דאין הפרש בין איסור לאו לאיסור עשה, חלוק עליו בזה הפנימי [בגיטין בסוגיא] דבמצות עשה לא אמרינן האי כללא כל דעביד רחמנא לא תעביד אי עביד לא מהני, ברם חתן המלך מרן החת"ס [בגיטין] אזיל בשיטת חותנו הגרעק"א, דאין מקום בסברא לחלק בין איסור לאו לאיסור עשה, דמה לי עשה או לאו והלא עבר על ציווי רחמנא וצריך דינם להיות שווה. ברם יישב קושית חותנו, דכיון דגט

וההשכלה האמיתית אשר לבעלי המדות ההם, כי לא טרחו ולא נתיגעו לדעת את דרך ה' בידיעה ברורה וישרה, אלא התחסדו והלכו במה שנזדמן להם לפי הסברא הראשונה, ולא העמיקו בדברים, ולא שקלו אותם במאזני החכמה. והנה אלה הבאישו את ריח החסידות בעיני המון האנשים, ומן המשכילים עמהם, באשר כבר נחשבו שהחסידות תלוי בדברי הבל או דברים נגד השכל והדיעה הנכונה. ויאמינו היות כל החסידות תלוי רק באמירת בקשות רבות וודויים גדולים, ובבכיות והשתחויות גדולות ובסיגופים הזרים שימית בהם האדם את עצמו, כטבילות הקרח והשלג, וכיוצא בדברים האלה. והנה לא ידעו, כי אף על פי שקצת דברים אלה צריכים לבעלי תשובה, וקצתם ראויים לפרושים, הנה לא על אלה נוסד החסידות כלל, כי אם הטוב במנהגים האלה הוא ראוי להתלוות אל החסידות. אף מציאות החסידות עצמו הוא דבר עמוק מאד להבינו על נכון, והוא מיוסד על יסודות חכמה רבה ותיקון המעשה בתכלית, אשר ראוי לכל חכם לב לרדוף אחריו, כי רק לחכמים להשיגו באמת. וכן אמרו ז"ל לא עם הארץ חסיד".

כמובן לא נעתיק פה את כל דברי הרמח"ל בביאור ענין החסידות, אך נקודת דבריו היא שחסידות אינה לעשות הרבה הרבה חומרות והנהגות טובות אלא היא **שלימות מלאה בכל** חלקי העבודה, גם **במעשים**, לקיים את **כל** המצוות עם **כל** הדקדוקים שאפשר, גם באופני המעשה שיהיה בשלימות האהבה והיראה וענפיהם, וגם בשלימות הכוונה שעבודתו תהיה רק למען כבודו יתברך, ושיצפה לגאולה ויבקש עליה, ושיכוין לזכות במעשיו את בני דורו ויתפלל עליהם.

בכל הספר מסילת ישרים ביאר הרמח"ל באר היטב את תנאי השלימות של כל מידה ומידה, ועל כל דבר הביא מקורות מפורשים בתנ"ך וחז"ל, אך בכל הספר לא הזכיר אפילו הנהגה אחת מספרי המקובלים או שאר ספרי יראה, למרות שהוא עצמו היה ראש המקובלים, והמקום היחיד שרמז בספר זה על העיסוק בסתרי תורה ובכוונות יחודים הוא רק בפרק **האחרון** של המסילת ישרים, בביאור מידת הקדושה, ששם כתב: "שדרך קנית זאת המדה הוא על ידי רוב הפרישה והעיון העצום בסתרי ההשגחה העליונה ומצפוני הבריאה וידיעת רוממותו יתברך ותהלותיו עד שיתדבק בו דביקות גדול וידע לכוין מחשבתו בהיותו הולך ומשתמש בדרכים הארציים כמו שהיה ראוי לכהן שיתכוין בעודו שוחט הזבח או מקבל דמו או זורקו עד שימשוך בזה הברכה ממנו יתברך החיים והשלום", אך לפני כן הקדים שמדה זו היא רק "אחר שכבר ימצאו בו כל המדות הטובות שזכרנו עד הנה מתחילת הזהירות ועד יראת החטא, בזאת יבא אל הקדש ויצליח, שהרי **אם הראשונות חסרות ממנו הרי הוא כבעל מום שנאמר בו וזר לא יקרב**".

לאחר, אך המסילת ישרים הוא הראשון והיחיד שבירר לנו את סדר העבודה הראוי, וגילה לנו את הסוד הגדול שכל מעלה מביאה לידי מעלה אחרת, ורק אחר שישלים האדם עצמו במעלה אחת אז יהיה נקל בידו לעלות אל המעלה הבאה אחריה, אך בלא זה יעלה לו הדבר בטורח גדול.

באמת סוד זה כבר נתגלה על ידי התנא ר' פינחס בן יאיר בברייתא הידועה שלו, אך הדברים נחשבו בעיני הכל כמו עוד אחד ממאמרי חז"ל העמוקים שאיננו יודעים לפרשם כראוי, שהרי כל ישראל עוסקים בתורה ורק יחידים זוכים למעלות האמורות בברייתא זו, ומי הוא זה שזוכה לרוח הקודש ותחית המתים? מי העלה אז על לבו שבברייתא זו גנוז סוד ויסוד גדול בדרך העבודה האמיתית? דרך עבודה פשוטה וברורה המתאימה לכל אחד ואחד, רז גדול זה גילה לנו רבינו הרמח"ל, וכפי שכתב בהקדמתו למסילת ישרים "ומצאתי לחז"ל שכללו החלקים האלה בסדר וחלוק אחר יותר פרטי **ומסודר לפי ההדרגה המצטרכת בהם לקנות אותם על נכון** והוא מה שאמרו בברייתא... זה לשונם מכאן אמר ר' פנחס בן יאיר וכו', והנה על פי הברייתא הזאת הסכמתי לחבר חבורי זה ללמד לעצמי ולהזכיר לאחרים תנאי העבודה השלמה למדרגותיהם".

עוד חילוק גדול ועיקרי מאוד יש בין המסילת ישרים לשאר ספרי המוסר שנתחברו מזמן הראשונים עד זמנו.

רובם ככולם של ספרי המוסר שאחר זמן הראשונים עוסקים בעיקר ב'מילי דחסידותא', כמו חומרות בהלכה, תעניות, סיגופים, טבילות, תפילות ארוכות, הנהגות ע"פ קבלה, וכיו"ב, עד שנוצר הרושם אצל המון העם כאילו כל הרוצה להיות צדיק וחסיד עליו להרבות לעסוק בעניינים אלו וכאלו, ואז קדוש יאמר לו, והיו אף תלמידי חכמים גדולים שסברו לפי תומם שלימוד וקיום הש"ס והשו"ע הוא רק כדי להיות יהודי כשר וצדיק, אך לזכות למעלות ו'הארות' נשגבות כמו רוח הקודש, גילוי אליהו, עלית נשמה, מופתים, וכיו"ב, זה אפשר רק על ידי הנהגות קיצוניות של פרישות וחסידות, כדוגמת אלו הנזכרים לעיל.

וכפי שכתב רבינו בהקדמת המסילת ישרים "שידמו רוב בני האדם שהחסידות תלוי באמירת מזמורים הרבה ויידוים ארוכים מאוד, צומות קשים וטבילות קרח ושלג, כולם דברים אשר אין השכל נח בהם ואין הדעת שוקטה, והחסידות האמיתי הנרצה והנחמד רחוק מציור שכלנו".

וכך הם דבריו גם במסילת ישרים פרק י"ח: "מדת החסידות צריכה היא באמת לביאור גדול, כי **מנהגים רבים ודרכים רבים עוברים בין רבים מבני האדם בשם חסידות ואינם אלא גלמי חסידות, בלי תואר וכלי צורה וכלי תיקון**. ונמשך זה מחסרון העיון

כי חכמים הגידו איזהו חסיד המתחסד עם קונו, ואמרם ז"ל רחמנא לבא בעי לא להקל באו אלא להחמיר מאד מאד, ומי יסתכל בשבחים הניתנים לרבן של נביאים ברעיא מהימנא ובתיקונים, ידע מה הוא חסידות".

ובאגרת אחרת אל רבו כתב רבינו: "ואם הם אומרים שריח חסידות אין בי מה אני יכול לעשות, כי כל אדם דן כרצונו וה' יראה ללבב".¹

דברים אלו כתב הרמח"ל בשנת ה'ת"ץ, בהיותו בן כ"ג שנים (עשר שנים לפני הדפסת המסילת ישרים), ואם נעיין מעט בשבחים הניתנים למשה רבינו ע"ה בזהר וברעיא מהימנא נראה שכל מה שכתב המסילת ישרים בפרק י"ט בענין הכוונה הם ממש אותם העניינים שבהם שבחו אליהו הנביא ורשב"י ושאר קדושים עמם את אדון הנביאים ע"ה.

ברע"מ פרשת משפטים קי"ח ע"א איתא שאמר רשב"י למשה רבינו: "בגין דא אנת מתקן בחבורא דא דרמ"ח פקודין לאמלא לקוב"ה על כל אברים דשכינתא בכל פקודא ופקודא ולית אנת חייש ליקרך", ושם קי"ט ע"א איתא שאמר לו אליהו הנביא: "בגין דבכל פקודא ופקודא הוה אשתדלותא דילך ליחדא קוב"ה ושכינתיה בכל משריין דעילא ותתא", וברע"מ תרומה קנ"ח ע"ב כתוב: "אבל מאן דאיהו עני דממית גרמיה בגינה כגוונא דילך רעיא מהימנא איהו קרבן יורד תחותך", ועוד שם: "אנת קיימת בשכינתא ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך דהיינו גופא, ובכל נפשך דהיינו נשמתא... ובכל מאדך בכל ממונא דילך... אנת חשבת דאפילו הוּו כל עלמין תחות רשותך הוית יהיב לון לאקמא לשכינתא בקוב"ה ולאמלא ליה בשכינתיה על כל ממנן דאומין דעלמא, ולבתר לסלקא ליה ושכינתיה בדיוקנא דילך כלילא מכל מדות טבין בכל עלמין ובמשריין עלאין ותתאין ועל כל ישראל", ובפרשת כי תצא רפ"א ע"א וע"ב איתא שאמרו אליהו וראשי מתיבתאן למשה רבינו: "דאשתדלות דילך לגבי קוב"ה לאו כמאן דעביד חסד עם קונו אלא כברא דמחוייב לשווייה גרמיה ותוקפיה למפרק אבא ואימא ומסר גרמיה למיתה עלייה".

הרי שרוב השבחים ששבחו את אדון הנביאים ע"ה הם על שלימות הכוונה, שכל כוונתו היתה רק למען כבודו יתברך בלי לחוש על כבוד עצמו כלל, והוא מה שכתב במסילת ישרים פי"ט: "אך הכונה האמיתית המצויה בחסידים אשר טרחו והשתדלו להשיגה הוא שיהיה האדם עובד רק למען אשר כבודו של האדון ברוך הוא יגדל וירבה, וזה יהיה אחר שהתגבר

כידוע, זכה רבינו הרמח"ל למה שלא זכו אלא יחידים יחידים בכל הדורות, שכבר מגיל צעיר מאוד נתגלו אליו מלאכי מרום ונשמות הצדיקים ולימדוהו סתרי תורה נוראים, והועידו אותו להנחיל את הדברים לכל ישראל, ועל פיהם חיבר הרמח"ל כמה חיבורים גדולים ונוראים כמו "זוהר תניינא" ו"תיקונים חדשים" אשר שמם מעיד עליהם שהם כביכול מהדורא תניינא של ספר הזוהר הקדוש ותיקוני הזוהר, וכך אמר לו אליהו הנביא (בקטע מהזוהר תניינא שהובא בספר אגרות הרמח"ל עמ' כ"ו) "והמשכילים תרין, חד רשב"י בוצינא קדישא, וחד אנת חסידא קדישא, לאסגאה שאר חבריא, יזהירו כזהר הרקיע בתרין זהרין אליו, כל חד וחד בזהר דיליה, דכלא מלה חדא, דא שירותא ודא סיומא" (לא לחינם נקרא רבינו בשמים "חסידא קדישא" בהיותו שלם ומושלם בכל תנאי החסידות האמיתית).

ורבים וטובים מחכמי דורו המה ראו כן תמהו ויפג ליבם כי לא האמינו שצעיר בן דורם זכה לגילויים נוראים כאלו, וחששו שהכל מעשה שוא ותרמית, ורדפו והחרימו אותו ואת ספריו, ורק קצת מחכמי הדור החזיקו ביד ימינו, אמנם בדור שלאחריו נודעה צדקתו ברבים והגר"א ושאר גדולי ישראל הפליגו בשבחו, עד שנתקבל בקרב כל ישראל ממש כאחד ומיוחד.

אחד מחכמי דורו של הרמח"ל, שהיה גם מגדולי המקובלים, כתב למהר"ר ישעיה באסן רבו של הרמח"ל: "ואשר אני אחזה לי מענין האיש הזה וספריו אגידנו למעכ"ת בלחשיה, כי אין כונתי לבזות את החכם הנ"ל ח"ו. ידיע להוי למעלת כבוד תורתו, כי הגד הוגד לי מפי אנשים המכירים אותו שהיו עמו במחיצתו, כי האיש הזה הוא חכם וחרוף בנגלה ובנסתר אבל ריח של חסידות לא עבר בו כלל, ושאלתי אותם אם הוא נשוי, ואם הוא נזהר בטבילה של ערב שבת, ושלא לספר זקנו כלל אפילו במספרים, ועל כולם השיבוני שאינו מקיימם כלל. ואני תמה, כי הלא הדברים הנזכרים הם עמוד גדול אל ההשגה, והזהירנו עליהם הרבה האר"י זלה"ה. ואיך לא הוכיחו המגיד על שאינו מקיים אותם... ועוד, כיון שאינו מקיים מילי דחסידות נראה שהוא מן הנמנע שיהיה לו מגיד קדוש, כדמוכח משער הנבואה פרק ה', ואיכא למיחש טובא שמא הוא רוח הטומאה..." (אגרות רמח"ל עמ' קלח-קלט).

ועל הדברים הללו השיב הרמח"ל (שם עמ' קסב-קסג): "ועתה אומר לכבוד תורתו ראשונה, כי לא אומר אני על נפשי חסיד אני, אך גם להצדיק אלוך עושי אני צריך, ולפועלי אתן צדק כי רבים בנו החסידות על פי רצונם, והיה כאשר לא יתן הפרי אשר קוּו ממנו כמה הנחות כוזבות יניחו, ועל כיוצא בזה נאמר אולת אדם תסלף דרכו ועל ה' יזעף לבו, ואשר הוא חסידות לרצון לפני ה' לא ידעו ולא יבינו.

¹ ועוד כתב שם: "ואם אני פנוי גם בן זומא היה פנוי ואהוב לה' ולא שאומר אני שלא לישא אלא שאינו מעכב עתה". ובאגרת אחרת (שם עמ' קעה) כתב: "ואשר לא השיבוני על ענין גידול הזקן הנה פה אל פה אם ירצה ה', אגיד כי באמת כבר מזמן גדלתי והכל זמן, ואני אקוה לראות פני קדשו הלוים" (דלא כמו שיש שהביאו ראייה מהרמח"ל שאין צריך לגדל זקן).

השכינה הקדושה ולתיקון כל ישראל" (אגרות רמח"ל עמ' ו-ז).

וכן כתב בתקנות נוספות (שם עמ' ח'): "לעבוד עבודתם לפני ה' באמת ובתמים ובאהבה שלימה בלא שום ציפוי שכר לעצמם כלל ועיקר, כי אם לתיקון השכינה הקדושה ולתיקון כל ישראל, וכל שכר מצוותיהם ומעשיהם הטובים נתנו במתנה לכללות כל ישראל ולגמול חסד עם השכינה הקדושה ולעשות נחת רוח ליוצרים".

[והדברים מתאימים מאוד עם המסופר על רבינו הגר"א ששמח מאוד כאשר נזדמנה לו מצוה שלא יקבל עליה שכר, ואמר שכל ימיו ציפה לכך].

אמנם נזכיר שוב שכל מעלת שלימות הלב היא רק אחר שלימות המעשה, וכמו שכתב רבינו: "ואמרם ז"ל רחמנא לבא בעי לא להקל באו אלא להחמיר מאד מאד", אך מי שמשלים את עצמו בטוהר הכוונה בלי לתקן את מדותיו ומעשיו "הרי הוא כבעל מום שנאמר בו וזר לא יקרב", חז"ל אמרו "הוי זהיר במצוה קלה כבחמורה שאין אתה יודע מתן שכרן של מצוות", כל פרט ודקדוק הלכה הוא תיקון גדול ורב בעולמות העליונים והכנה גדולה להשגה עליונה, כי התרי"ג מצוות כנגד תרי"ג איברים ואם חיסר איזה פרט באיזה מצוה הרי הוא פגום באותו אבר, וכן אם אינו שלם באחת המדות הרי הוא בעל מום באחת היסודות של הנפש הבהמית [כמבואר כל זה באורך בשערי קדושה למהר"ן], וכל אשר בו מום לא יקרב.

החסידות האמיתית היא שלימות מכל הצדדים גם בתיקון המידות גם בדקדוק ההלכה וגם בטוהר הכוונה, ואז יהיה שלם ומושלם בכל חלקי נפשו ורוחו ונשמתו ויהיה כסא לשכינה, שכינתא לא שריא אלא באחד, ה' אחד ושמו אחד.

"ממדבר מתנה" - עיונים בפרשה (מהרה"ג רבי בניהו כהן שליט"א)

(ז) מצות שמיטה ויובל בנשים

א כתוב בתחילת הפרשה (ויקרא כה, ב): "דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם כי תבאו אל הארץ אשר אני נתן לכם ושבתה הארץ שבת לי". ובמנחת חינוך (מצוה שכו אות א) כתב: "והנה בזרע דעוברים על לאו ועשה לשיטת הרב המחבר שכתבנו כמה פעמים (מצוה רצז אות ג) דסובר היכי דאיכא לאו בהדי עשה כמו יו"ט כשם שהנשים מוזהרים על הלאו כך חייבים בעשה אף על פי דהוי ליה מצות עשה שהזמן גרמא, א"כ ה"נ כיון דמוזהרים על הלאו

באהבה אליו יתברך ויהיה חומד ומתאוה אל הגדלת כבודו".

ובתקו"ז בתקונים שבסוף הספר תקונא חמישאה: "בגין רעיא מהימנא דלא זז משכינתא בכל אתר, ואיהו עאל שלם בינך ובינה זמנין סגיאין ומסר גרמיה למיתה בגינה ובגין בנהא הה"ד ואם אין מחני נא מספרך אשר כתבת", ובזוהר ויקרא י"ד ע"ב: "תניא א"ר יוסי בזמנא דבני עלמא אשתכחו חייבין קמי קוב"ה ההוא זכאה דאשתכח בעלמא קוב"ה אשתעי בהדיה בגין דיבעי רחמין על עלמא ויתפייס בהדייהו, מה עבד קוב"ה אשתעי בהדיה על אינון תיבי עלמא, א"ל לאוטבא ליה בלחודוי ולשיצאה לכלהו, מה ארחיה דההוא ב"נ זכאה, שביק דידיה ונסיב לדכולי עלמא בדיל דיתפייס קוב"ה בהדייהו, מנא לן ממשה, דאמר ליה קוב"ה חבו ישראל עשו להם עגל מסכה וישתחוו לו וגו', תו אמר ליה הרף ממני ואשמידם וגו', בהאי שעתא אמר משה אי בגין יקרא דידי ישתצון ישראל מעלמא טב לי מותא ולא ימרון דשביקנא האי דכולי עלמא בגין יקרא דידי, מיד ויחל משה את פני ה' אלהיו, ואושיט גרמיה למיתה בכמה אתרי בגינהו דישאל דכתיב ועתה אם תשא חטאתם ואם אין מחני נא מספרך וגו'".

זזה הוא העיקר השני בכונת החסידות שכתב המסילת ישרים שם: "שהנה ראוי לכל חסיד שיתכוין במעשיו לטובת דורו כלו לזכות אותם ולהגן עליהם... ואלה הם הרועים האמתיים של ישראל שהקב"ה חפץ בהם הרבה שמוסרים עצמם על צאנו ודורשים ומשתדלים על שלומם וטובתם בכל הדרכים ועומדים תמיד בפרץ להתפלל עליהם לבטל הגזירות הקשות ולפתוח עליהם שערי הברכה, הא למה זה דומה לאה שאינו אוהב שום אדם יותר ממי שהוא רואה שאוהב את בניו אהבה נאמנת, והוא דבר שהטבע יעיד עליו".

ולכל זה רמז רבינו במה שכתב לרבו "ומי יסתכל בשבחים הניתנים לרבן של נביאים ברעיא מהימנא ובתיקונים ידע מה הוא חסידות", ואמנם החסידות כוללת גם את השלימות בתיקון המדות ובכל המצוות כולם, אך באותו מכתב עמד רבינו רק על חלקי החסידות התלויים בלב, שדברים אלה לא יכלו מנגדיו לדעת, כי האדם יראה לעינים וה' יראה ללבב.

ואת שני העיקרים הללו דרש רבינו מתלמידיו בתוך תקנות הלימוד התמידי שקבע בישיבתו, שכתב שם: "ד. שלא יהיה הלימוד הזה לא על מנת לקבל פרס בשום צד ציפוי שכר או לשום צד מחשבה ופניה אחרת חלילה, כי אם רק לתיקון השכינה הקדושה ולתיקון כל ישראל עם ה' לעשות נחת רוח ליוצרים ולא יהיה להם שכר מזה כי אם לזכות לעשות עוד תיקונים כאלה וכאלה וליחד קוב"ה ושכינתיה ולתיקון כל ישראל... ט. שלא יחשב הלימוד הזה לשום אחד מהחברים לתיקון פרטי אפילו לכפרת עוונות, רק תהיה בו הכונה שלימה לגמרי לתיקון

דמלכא היא דכתיב ושבתם איש אל אחוזתו ואיש אל משפחתו תשובו וגוזר על ישראל שלא יחזיקו בעבדיהם א"כ אקרקפתא דגברי ודנשי מנחא".

ובמחכ"ת הרמה, כל דבריו תמוהים מתחילתם לסופם. על עיקר ספקו יש לתמוה טובא, שהרי בגמרא (ר"ה ל, א) איתא להדיא שנשים פטורות מתקיעת שופר של יובל. וכלשון הגמרא [על פי גירסת הגר"א]: "תקיעת יובל דוחה את השבת בגבולין איש וביתו. מאי איש וביתו, אילימא איש ואשתו, איתתא מי מיחייבא, והא מצות עשה שהזמן גרמא היא, וכל מצות עשה שהזמן גרמא נשים פטורות". [וגם הכלי חמדה (פרשת בהר, אות ג, דף קיב, א ואילך) שהאריך לדון בדברי ההלכות קטנות, לא הזכיר גמרא זו. וצ"ע].

גם המשך דבריו תמוהים מאד, שהרי לכאורה זכות העבדים להשתחרר היא זכות ממונית, ומה ענין זה למצות עשה שהזמן גרמא, ואיך שייך לומר שנשים יהיו פטורות משילוח. ודוחק לומר שזה כוונתו במה שכתב "אפקעתא דמלכא".

ב. ובעיקר ספקו של המנחת חינוך יש לדון עוד, שהרי טעם פטור נשים ממצות עשה שהזמן גרמא הוא מצד שהן משועבדות לבעליהן, כמו שכתבו האבודרהם (סדר ברכת המצוות ומשפטיהן), והכל בו (סי' עג), ואם כן צריך ביאור מה שייך לומר כאן במצות שמיטה, שהן משועבדות לבעליהן במשך השנה לעבוד בשדה.

והנה השדי חמד (ח"ה, מערכת המ"ם כלל קלז, דף לו, ב – מ, ד) האריך הרבה האם נשים מוזהרות במצות עשה שהזמן גרמא, כאשר המצוה היא בשב ואל תעשה. כגון, תוספת שבת ויום טוב, שביתת בהמה. ויש לעיין שלכאורה טעמם של האבודרהם והכל בו לא שייך במצוות שהם בשב ואל תעשה.

עוד יש לעיין שהנה המנחת חינוך במסקנת דבריו רוצה לומר שהנשים כן מוזהרות במצות שביתת הארץ, וזה לשונו: "ובאמת לא מצינו זה שיהיו הנשים מותרות לחרוש בשביעית, אך כבר כתבתי לעיל (מצוה לב, מוסך השבת, שביתת בהמתו, אות ח) על פי דברי הריטב"א (קידושין כט, א ד"ה ואיהי מנא לן) דכל היכי דהמצות עשה שהזמן

מוזהרים גם על העשה. אך בחרישה דאינו רק עשה אפשר דאין הנשים מצווים דהוי ליה מצות עשה שהזמן גרמא, אך אפ"ל כיון דהעשה ושבתה הארץ כו' כולל הן מלאכה שיש בה לאו כגון זריעה והן מלאכת חרישה שאין בה רק עשה וכיון דעל מה שעוברים בלאו מוזהרים על העשה מוזהרים נמי גם על חרישה אף שאין בה לאו דאין עשה לחצאין, וכיון דנצטוו על העשה היכי דיש לאו מוזהרים באותה עשה אף במקום שאין לאו, אך להתוס' קידושין (לד, א) סוגיא דמצות עשה שהזמן גרמא, דאף במקום שיש לאו אין הנשים מוזהרים על העשה א"כ נהי דבזריעה מוזהרים על הלאו אבל לא העשה בחרישה דליכא לאו אין מוזהרים כלל".

כלומר, המנחת חינוך מקשר את העשה של "ושבתה הארץ" ללאו של "שדך לא תזרע", וממילא כיון שהנשים שייכות בלאו, שייכות גם בעשה. אלא שתלה ענין זה במחלוקת הראשונים, האם כשיש עשה ולאוי ביחד גם הנשים נצטוו בעשה, כיון שיש עמו גם לאו, או שהנשים פטורות.

ויש לדון בעיקר דבריו, שמדמה את שמיטה ליום טוב, שהרי ביום טוב העשה והלאו הם ממש באותו ענין; כלומר העשה והלאו מזהירים את אותו דבר בדיוק, לא לעשות מלאכה ביום טוב. משא"כ בשמיטה שהעשה הוא "בחריש ובקציר תשבות" [כמו שכתב החינוך (מצוה קיב)], ואילו הלאו הוא "לא תזרע" "לא תזמור", שאלו הן דברים שלא נכללו כלל בעשה, ונמצא שאין העשה והלאו מתייחסים לאותה נקודה בדיוק. [וכן הקשה האגרות משה (ח"ט יו"ד, מז)].

ובדרך אגב, יש לתמוה מאד על דברי שו"ת הלכות קטנות (ח"ב רצז) שכתב: "שאלה אם נשים חייבות בתקיעת שופר של יובל. תשובה אפשר דכיון דאיתנהו בשילוח עבדים איתנהו נמי בתקיעת שופר אף על גב דאי לא תקעו נמי עבדים יוצאים דדרשינן (ר"ה ט, ב) יובל היא אף על פי שלא תקעו מ"מ שופר סימן לחירות היא וכתוב וקראתם דרור בשופר א"כ אשה נמי מחייבא אף על גב דיובל עשה שהזמן גרמא הוא. ואין להקשות דנימא נמי דאשה פטורה משילוח מהאי טעמא לאו מילתא הוא, דיובל אפקעתא

לרש"י לומר דברי הבל כזה, דמן התורה הא ליכא שום שעבוד על האשה לבעלה חוץ מתשמיש, ולענין תשמיש הוא משועבד לה יותר, דהא עליו איכא גם איסור לאו, ורבנן שתיקנו שמעשה ידיה לבעלה הא כנגד זה חייב במזונות, ואינה מחויבת לעשות רק ענייני הבית ולא עבודת שדה ומעט עשייה בצמר שהיא מלאכה קלה ממלאכות שדרכן של בנות העיר בזה, עיין בשולחן ערוך (אהע"ז ריש סימן פ), וכו', והבעל אדרבה מחויב לעשות כל המלאכות שצריך האדם לפרנסה, כלשון שתיקנו לכתוב בכתובה, ואף להשכיר עצמו סברי התוס' בשם רבי אליהו (בכתובות דף סג, א ד"ה באומר) שהוא מחויב, **ונמצא שאדרבה הוא יותר עבד לה, מכפי שהיא שפחתו. וצע"ג**].

והנה הרמב"ן (קידושין לג, ב ד"ה והוי) כתב: "והוי יודע דהאי תנא הכי תני איזוהי מצות עשה שהזמן גרמא כגון סוכה ואיזוהי מצות עשה שלא הזמן גרמא כגון מזוזה, ותנא ושייר, במצות עשה שהזמן גרמא שייר תפילין דכתיב בהדיא דפטורות וא"נ סבר אין הזמן גרמא שייר ראה, ובמצות עשה שאין הזמן גרמא שייר טובא מורא וכבוד בכורים וחלה כסוי הדם ראשית הגז מתנות ספירת העומר פריקה טעינה פדיון פטר חמור ורוב המצוות כן, אלא לא בא לפרש ולמנות את כולם שאלו בא לפרטן בפרט הוה ליה למיתני אלו הן מצות עשה וכו', מדקתני איזוהי ש"מ כגון קתני, וכן בירושלמי ברישא וסיפא, ויש מי שטעה בזה, ולכן כתבתי".

ומבואר ברמב"ן שמצות ספירת העומר נקראת מצוה שאין הזמן גרמא, והדבר תמוה מאוד, שלכאורה אין לך דבר שתלוי בזמן יותר ממצות ספירת העומר, שזמנה קבוע בין פסח לעצרת.

ובאבני נזר (או"ח שפד) כתב: "ואפשר סבירא ליה לרמב"ן דעומר לא תלתה תורה בזמן עצמו שמקריבין בו. היינו שיקריבו העומר בט"ז בניסן. רק ממחרת השבת מתרגמינן מבתר יומא טבא. אם כן אין זמן ט"ז בניסן גורם. ואם תאמר מכל מקום זמן השבת הוא ט"ו בניסן גורם. הלא כל מצוות השבת נשים חייבות פסח מצה מרור. גם לספר ביציאת מצרים כתב בחינוך (מצוה כא) דחייבות. הוא הדין

גרמא אינה בגוף האדם כגון שביתת בהמתו גם הנשים מזהרות, א"כ ה"נ בשביעית אנחנו מצווים על שביתת קרקע כמבואר בש"ס ע"ז (טו, ב), גם הנשים מזהרות". וצריך ביאור נקודת החילוק, והרי אם טעם פטור הנשים הוא מצד השעבוד לבעליהן, מה אכפת לנו ששורש החיוב הוא בקרקע ולא על האדם.

ובאמת שיש לעיין הרבה בעיקר דברי האבודרהם שכתב: "והטעם שנפטרו הנשים מהמצות עשה שהזמן גרמא לפי שהאשה משועבדת לבעלה לעשות צרכיו. ואם היתה מחויבת במצות עשה שהזמן גרמא אפשר שבשעת עשיית המצוה יצווה אותה הבעל לעשות מצוותו ואם תעשה מצות הבורא ותניח מצוותו אוי לה מבעלה ואם תעשה מצוותו ותניח מצות הבורא אוי לה מיוצרה לפיכך פטרה הבורא ממצותיו כדי להיות לה שלום עם בעלה. וגדולה מזו מצאנו שהשם הגדול הנכתב בקדושה ובטהרה נמחה על המים כדי להטיל שלום בין איש לאשתו (שבת קטז, א)". עכ"ל.

וקשה על זה, אמאי לא חייבו אשה אלמנה, גרושה, עשירה שהכניסה שפחות לבעלה, או אחת שאינה נשואה במצוות אלו. ודוחק לומר שזהו כעין לא פלוג, שהרי האבודרהם מנמק שה' מוחה את שמו על המים כדי להטיל שלום בין האשה לבעלה, ומשמע שבלא סברא זו, לא היה פטור מצד עצם השעבוד, ואם כן כל שאין את הסברא של שלום בית, צריך החיוב לחזור [ובעל כרחק שבאשה אין גדר הפטור הוא שהיא אינה מצווה במצוה, שהרי לפי התוס' בכמה דוכתי (קידושין לא, ד"ה דלא; ר"ה לג, א ד"ה הא) יכולה האשה לברך על קיום המצוה, בשונה מעבד כנעני שאינו יכול לברך, וכמו שהאריך בזה האגרות משה (ח"ט או"ח, ב), ומקור הדברים הוא בדברות משה (גיטין סימן כז, הערה סח)].

ועוד צריך ביאור, וכי אי אפשר לצוות את הבעל לוותר לאשתו בזמן קיום המצוות, וכי היכן מצינו שיוכל הבעל לנהוג באשתו במנהגי שעבוד קשים כל כך, עד כדי שיוכל למנוע אותה מקיום מצוות [ויעיין בדברות משה (שם, עמוד תקיא) שכתב: "ועיין ברש"י (מנחות מג, א) שפירש בפירוש ראשון וכו', דאשה נמי שפחה לבעלה כעבד לרבו, ולולא דמסתפינא הייתי אומר שצריך למחקו, דחס ושלום

וממילא לא שייך להקשות, שנצווה את הבעל לוותר לאשתו, כיון שלא הציווי של הבעל פוטר את האשה, אלא הוא רק מגלה על יכולת השליטה שלו בזמן של אשתו, וזה גורם שאין האשה נקראת בעלים על זמנה [ובזה מיושב היטב הדמיון של עבד כנעני לאשה, שנקודת הענין היא הבעלות על הזמן, ומיושבת קושיית הדברות משה].

ובזה מיושבים דברי המנחת חינוך במסקנת דבריו, שכיון שיסוד החיוב בשמיטה הוא על הקרקע, ממילא לא שייך לומר שאשה פטורה, כיון שמצות הזמן היא על הקרקע, וכלפי זה לא אכפת לנו שאשה אין עתותיה בידיה.

ומובן הנידון על מצות עשה שהזמן גרמא במצוות שהן בשב ואל תעשה, כיון שעדיין אפשר לומר שכל שנקודת הציווי נוגעת לזמן, אשה אינה בת ציווי בדברים הנוגעים לזמן. ובזה מיושב עיקר ספיקו של המנחת חינוך, ולא שייך להקשות היאך שייך לפטור אשה ממצוה הנמשכת שנה שלימה, והרי אין היא משועבדת לעבוד בשדה שנה שלימה. ולפי מה שביארנו מיושב היטב, שסוף כל סוף זהו ציווי הנוגע לזמן, ואשה אינה בת ציווי, ואין זה נוגע לחיוב בפועל לבעל.

ובזה אפשר לבאר את סברת האבני נזר בשיטת הרמב"ן, שכל ששורש המצוה אינו נוגע לזמן, שוב לא שייכת סברת האבודרהם, ועל כן אף שבפועל מצוה זו נעשית רק בזמן מסוים, שייך לומר שנשים חייבות.

עומר אי אתה יכול לפוטרים מחמת שזמן יום טוב גרמא. כיון שכל מצוות שביום טוב נשים חייבות". והדברים עדיין צריכים ביאור מסברא.

ג. והנראה לומר שכוונת האבודרהם היא שמצוות התלויות בזמן, וכל נקודת החיוב שלהן היא הזמן [כלומר שאין בהם גם לאו, שאז הלאו מטיל חיוב על קרקפתא דגברי], נשים פטורות, כיון שהזמן הוא לא רק שלהן, אלא יש לבעל זכות בו.

אלא שהוקשה לאבודרהם מהיכי תיתי שחיוב הבעל יעכב את חיובו של הקב"ה, ועל כן ענה האבודרהם שהקב"ה מוכן שיימחה שמו. אבל טעמו של האבודרהם אינו **סיבת** הפטור אלא **גילוי מילתא** על גדר החיוב. כלומר שהחיוב מראש נתקן רק למי שעתותיו בידיהו.

במילים אחרות, האבודרהם בא להסביר מפני מה לא הטילה התורה חיובי זמן על נשים, וכלפי זה ביאר האבודרהם שאשה אינה נחשבת כמי שעתותיה בידיה.

וממילא לא שייך להקשות מאשה אלמנה וכדו', כיון שאשה מוגדרת כאחת שהבעלות על זמנה היא לא רק שלה אלא גם של הבעל [בשונה מהבעל שעיקר חיובו בכתובה הוא להביא מזון וכסות לאשתו, אבל נקודת החיוב אינה הזמן שלו], ואפילו אם ארע במציאות שהאשה יכולה להיות בעלים על הזמן שלה, אין זה סותר את המציאות שבהגדרת הענין אשה אינה בעלים על זמנה.

”נחשבה” – הגאון רבי יחיאל הלוי נוביק שליט”א

סוד השבע

וַיְדַבֵּר ד' אֱלֹהֵי מֹשֶׁה בְּהַר סִינַי לְאֹמֶר. וְעַי' רַש"י שְׁכַתְּבָה, מִה עֲנִין שְׁמִיטָה אֲצֵל הַר סִינַי, וְעַי' מִה שֶׁחֵבִיא וְהוּא מְדַבְּרֵי חִז"ל, וְרַש"י הָאֲרִיךְ בְּבִיאוֹר דְּבִרְיָהֶם.

ובספר כלי יקר על התורה כתב בזה דברים מיוחדים מאד, וזה לשונו: קרוב לשמוע, כשעלה משה אל הר סיני אחר שבעה שבועות שספרו ישראל מ"ט יום מן פסח עד עצרת, נתקדש אז אותו הר ונאמר בזריעה וחרישה ביום המשים שבו נתנה התורה.

והוא זמן משיבת היובל לקרא דרור וחפשי לכל ישראל, הירות על הלוחות, ועל ידי קול השופר של מתן תורה. באותו זמן הגיד הקב"ה למשה ענין השמיטה והיובל לומר שבמספר שבעה ובמספר מ"ט אני נותן קדושה זו לכל ארץ ישראל, שיש לה דמיון ויחוס עם הר סיני מצד היותה אורא דמחכים ואין תורה כתורת א"י, והר סיני.

על כן ראוי ליתן גם לארץ ההיא קדושת הר סיני אחר מספר מ"ט שנה וכן במספר ז', או כדי לעשות זכרון למעמד הר סיני בקריאת דרור והעברת שופר מצורף לשאר טעמים שיש למצוה זו, על כן נאמר בהר סיני.

ודבר זה נכון וקרוב לשמוע. עד כאן דברי הכלי יקר.

והנה מדבריו למדנו פירוש חדש לענין הקשר שבין שמיטה להר סיני. כי בעצם כל הקדושה של ארץ ישראל בשנה השביעית, יונקת היא מקדושתו של הר סיני ביום החמישים שבו ניתנה תורה, ושכני ישראל ספרו ומנו שבע פעמים שבעה ימים. ומפני כך ועל ידי כך נתקדש הר סיני בקדושתו המיוחדת, וניתנה תורה. וזאת התורה של נתינתה בסיני, לא נמצא דוגמתה רק בארץ הקדש, כי אין תורה כתורת ארץ ישראל והר סיני. ולפיכך נתנה תורה איסורי שביעית של הרישה וזריעה וכמה וכמה ענינים, זכרון למתן תורה וקדושת הר סיני. שמעלת ארץ ישראל היא כעין מעלת הר סיני, שאוירא דארץ ישראל מהכים, ועל כן אין תורה כתורת ארץ ישראל והר סיני. ועל זה כתב, ודבר זה נכון וקרוב לשמוע.

והנה יש לצרף לדברים אלו מה שכתב בספר החינוך מצוה ש"ל... שמעתי מפי החכמים שיש בענין היובל סוד נפלא, וכי בו נרמז כל ימי עולם ושניו (כנראה רומז למה שאמרו במסכת עבודה זרה דף ט' ע"א, תנא דבי אליהו ששת אלפים שנה הוי העולם, ע"י שם).

גם בענין השביעיות, שנצטוונו למנות השנים שבע שבע ולא שמנה שמנה או תשעה תשעה או פחות מהן, גם בזה אמרו שיש ענין של חכמה גדולה וטובה, ידעוהו הם ולא ירצו למוסרו לכל אדם.

ואף כי לא נגלה לנו סודם, השגחנו בדבר זה, כי האמנם היקף השביעיות סדור בהרבה ממצוותינו, הננו מחזיקין במלאכה ששת ימים ובשביעי נשבות, נעבוד האדמה שש שנים ובשביעי נשבות, ואחר שבע שביעיות של שנים גם כן נשבות שנה אחת, וזהו היובל שבאנו עליו.

והנה הג הפסח שהוא שבעה ימים, והג הסוכות כמו כן שבעה, ואחר השבעה נחוג העצרת. וכמו כן נמנה שבע שבתות מפסח עד עצרת, ואחר מנין השבעה נחוג הג העצרת.

וכמו כן נמצא ברית ברית שהוא דבר הנעשה לקיום ענין, על השבון שבעה, כמו שכתוב [בראשית כ"א, ל'] כי את שבע כבשות תקח מירי. וכן בלעם שהיה חכם, עשה שבעה מזבחות. וכמו כן לשון שבועה, שהוא מתורגם קיום, אמרו מן החכמים שהוא נגזר מלשון שבעה. וכן רבים, לא העליתים עתה בפי עמי. ואתה הבן היקיר תזכה ותחקור ותרכה הדעת ותבין בדברים, ואנכי כבר השלמתי מלאכתי זאת להעיר רוחך בשאלה.

ולכאורה יש לומר שמצירוף דברי החינוך עם דברי הכלי יקר הנ"ל, יראה שהעובדה שהר סיני נתקדש לאחר מנין שבע פעמים שבע, אינו מקרי כלל, אלא הוא מיסודות החכמה ומשרשי הבריאה.

והנה בעל ספר החינוך כתב שהוא השלים תפקידו ומלאכתו בכך שהעיר את תשומת לב הבן להתבונן מהו סוד השבע. אבל המבין יבין שתפקידו של הבן רק מתחיל פה... ויתכן שזהו תפקיד מספיק לכל השבעים שנה...

ובאמת רואים חידושים גדולים בדברי ספר החינוך, שנראה שישנו חוט המקשר בין שמיטה ויובל לפסח שבועות וסוכות, ובין כולם לכריתת ברית שבין אברהם לאבימלך, וכן למזבחות בלעם הרשע שהיה חכם ... וכן לקיום שיש בשבועה. וכי חשבנו על כך פעם...

ובהמשך כתב בעל ספר החינוך, וכן רבים, לא העליתים עתה בפי עמי... כמה, ומי, הם הרבים, לא נודע לנו. אבל בעל החינוך רק לא העלה אותם בפי עמו, ו משמע שכבר היו במחשבתו. ובודאי שכדאי מאד לחקור ולדעת. ו כאשר יתגלה לנו סוף סוף, סוד הדברים הרבים ההמה – אז ימלא שחוק פינו ולשונינו רינה. בקרוב בימינו אמן.

"מתוך ההפיכה"

פרק ס"ד "משימת הצייד הוכתרה בהצלחה—חלקית"

תקציר ענייני:

אפרים זלמן מתחבט, אם להמשיך להיפגש עם חיים שלום, הוא לא רואה הצלחה במשימתו להחזיר בתשובה שלימה, חיים שלום מאוהב בחיי הצבא, הוא שואף להיות אלוף מרכזי ומשם יחתור להיות הרמטכ"ל, בזה לא מסתיימים החלומות הוורדים, לאחר שיפשוט את מדי הצבא הוא יתערה במפלגת מפא"י ויכבוש את כס ראשות הממשלה.

עם כאלו חלומות אי אפשר לשוב בתשובה. למרות הרדיפות העצומות שאנשי בנג'י מסיבים לו אין לו מחשבה רצינית לעזוב את הכל, אפרים זלמן מפציר בו רבות להשתחרר מחיי הצבא, הוא מבטיח לו עזרה להשתלב בתורה מחדש. אבל חיים שלום אינו מוכן נפשית לכך.

אפרים זלמן מתהפך על משכבו בלילות, קשה לו להחליט, מצד אחד אין טעם בכל המפגשים אם לא מגיעים לתכלית, מאידך, איך אפשר להפקיר אותו לידי הסט"א? לבסוף עולה במוחו רעיון נועז, להשיב את השידוך עם צארטיל בלי להתנות תנאים אלא לקבוע תאריך נישואין, הרעיון נשמע נועז וקשה ליישום, לשם כך הוא בא להתייעץ עם אביו, לבדוק אם רעיון זה נכון ובר יישום, אביו נחרד מעצם הרעיון להציע את צארטיל המושלמת לחיים שלום שירד מהדרך הישרה, אין לרעיון כזה מקום.

אפרים זלמן לא נואש, הוא מבקש מאביו במלוא הדרך ארץ, לא לטרוק את הדלת כדי להשיב נשמה אבודה אל חיק היהדות.

~~~~~
 רב משה יוסף עומד נסער מהדימוי של בנו לרגע בו התבשר כי חיים שלום נמצא במצב נפשי קשה עד כדי חלילה וחס. הוא לא מצליח להבין מה קורה לבן שלו, האם עד כדי כך אינו מבין חילוק פשוט בין המקרה ההוא למצב היום? הוא לא אוהב להסתער על בנו, אבל הוא חייב להבהיר לנו שאין כל דמיון.

"איני מבין אותך כלל, איך אתה מדמה דבר ללא דבר, והלא אינו דומה כלל, הגיב בלהט, באותו זמן חשבתי בתמימות כי חיים שלום לא התרחק מאתנו, רק ברח למקום סתר להתבודד לאחר האסון הכבד, חשבתי שהסתגל עם מציאות החיים, ככל שעוברות השנים ואין מוצא מהמצב הקשה שסוגר בעדו, מה שהביאו לעשות מעשה של אבדן עשתונות, באותו זמן חשבתי להציע לו את השידוך מחדש, כדי להציל אותו מנטילת נפשו בכפו, פשוט היה לי באותם ימים כי עדיין יש לו חזקת כשרות, רק שקצת התבלבל מהציוניים המשיחיים. אבל עתה התברר, שירד עד לעומק השאול, לאחד כזה אין רעיון כזה יכול לבוא לכלל ביצוע."

באותו רגע דמעו עיניו של אפרים זלמן ללא הפוגות, אבא אני בטוח בכך שחיים שלום יחזור בתשובה בקרוב ויקבל מחדש את חזקת הכשרות, במקום שבעלי תשובה עומדים אין צדיקים גמורים יכולים לעמוד. אם פעם התלבט הפעם הוא היה משוכנע למעלה מכל ספק שכן אכן יהיה.

קשה היה לרב משה יוסף לעמוד מול המבע הכואב של בנו הצדיק, הוא התחיל להבין שאפרים זלמן משוכנע מאד שאם יזרקו לפניו הצעה כזו, יהיה בזה "זרז" אמיתי להביא אותו אל האמת בחזרה, הוא בטוח שחיים שלום אכן ישוב בתשובה שלימה כשידע שצארטיל מחכה לו היא שווה ערך אמיתי מול כל הרדי הדמיונות שאופפים אותו, פשוט לו שאם ההצעה תשמע לחיים שלום אמיתית (שלא כבעבר) יתנער מהצבא וכל חלומות הסרק.

אלא שרב משה יוסף הוא אדם מפוכח יותר ולא מאמין להבטחות סרק, הוא גם קנאי אמיתי שחרד מאד על קדושת הבית ולא מסוגל להעלות על הדעת להכניס לתוך ביתו השמור מכל, בן אדם שבגד בכל הערכים המקודשים. הוא הגיד את ראשו בלאו מוחלט להצעה האווילית.

אפרים זלמן פרץ בבכי נורא, הוא תיאר שוב ושוב את מצבו הקשה של חיים שלום האומלל שנמצא בעולם שסוע וממש מתחנן אליו להושיט לו חבל הצלה עבה, כדי שיוכל לצאת מתוך הים הסוער שרוגש וגליו מאיימים להטביע אותו בתוכם. זו ההצלה היחידה שיכולה להיות.

"ולכן... אני צריך להעלות את צארטיל על מזבח המולך? אתה מבין את ההשלכות של ההצעה שלך, אם בזמן שרק התחיל להתקרב אל "אפרומע ציונים" התרחקנו ממנו כי לא היה שייך למצוא חיבור, עתה על אחת כמה וכמה" תמה רב משה יוסף מעצם הבקשה המוקשת.

"אבל אולי בהתנהגות שלנו הבאנו אותו אל עברי פי פחת, חיים שלום הוא לא איזה פרח, הוא נשמה קדושה שנפלה אל עומק הקליפות, בגלל שחיינו אותנו בימים ולא בשמאל והלא נאמר בגמ' בסוטה וכו' הזכיר בעדינות לאביו, אם היינו ערים למצבו, יתכן שהיה נתלש מהם, בעוד שהציונים לא העמיקו את אחיזתם בו, אולי כעת תשובת המשקל תהיה שנקרב אותו?"

האם לא כך עושה אתנו הבורא יתברך, כשאנו רחוקים ממנו כרחוק שמים לארץ ולמרות הכל הוא יביא לנו את הגואל, אפילו שאיננו ראויים כלל" השיב אפרים זלמן ביראת הכבוד.

רב משה יוסף נדהם מעומק המשל, האמת זעקה מדברי אפרים זלמן, הוא אינו מדבר מתוך נגיעות, אלא חותר להשיב את חברו החוטא בתשובה שלימה, הלא כי לא ידח ממנו נידח, מה לא עושה הבורא יתברך כדי לקרב את החוטא, האם בספר הקדוש

"תומר דבורה" אין על כך התייחסות מיוחדת, אך צריכים להתייחס כלפי החבר שחוטא, אסור בשום פנים לדחות אותו, אלא לנהוג כמידת הבורא שאינו מתרחק מאתנו למרות כל החטאים.

צריכים לתת מחשבה נוספת על דבריו, אי אפשר לבטל אותם מכל וכל.

"תן לי לחשוב על הרעיון הזה כמה ימים, אי אפשר להחליט בזה על רגל אחת, גם זאת בתנאי שהמו"צ שיחי' שיש לו דעת תורה נקיה לחלוטין יתן הסכמה לכך, אז אעלה את ההצעה לפני אמא וצארטיל" סגר את הנושא לאחר שדן בזה ארוכות.

לאחר שני ימי התחבטות קשה, כשהצדדים מסתובבים במוחו הלוך ושוב ללא הפוגות, רגע אחד נראה לו שהרעיון שיגעון אימים "להפקיר את הנפש הקרובה ביותר שלו למען הזולת" איפה נאמר בתורה? לומר ש"לא תעמוד על דם רעך" הוא גם כאשר מתבקש להפקיר את עצמך ואפילו את נפש זולתך (הבת) לחלוטין, הלא חיך קודמים (לא נכנס לפולמוס בעניין כי יש בזה הרבה ספרי שו"ת והסיפור הוא לא המקום המתאים לכך)

אבל מאיך, אולי על ידי זה ניתן להציל את גאון העולם מהתאבדות רוחנית, יש לו גם חוב אישי לאבא רב שלמה זלמן זצ"ל וכעת הגיע זמן הפירעון, השאלה האם זה חשוב אמיתי או לא.

השאלה קשה מדי וחייבים להכניס לסבך הזה את המו"צ הגדול, לו יש כתפיים רחבות מאד, הוא ישקול את כל הצדדים ולא יכריע רק אם ידע שק אומרת התורה.

אין ספק שלאחר שהרב יחווה דעה, יקל לקחת אחריות על הדבר.

***

נאום חוצב להבות אש במפקדת המחותרת:

כשהוסרה הרעלה מעיני חיים שלום, מצא את עצמו בתוך חדר טחוב ומואך שהיה שקוע בעובי האדמה, המקום נראה מבוצר כאילו מפקדה, נורות חרום היו מפוזרים בדלילות רבה, יותר משהאירו הדגישו את האפלולית, זה נועד להשרות אורה מיוחדת, ישבו במקום כמאה איש.

כמחצית מהם היו עטורי זקן ופאות, נראה שהיו עוד מחוברים לשיבות ובאו להתרשם אם יש להם מה לחפש, היו כאלו שכבר ניכר על פאותיהם זקנם סימני שינוי, זה כבר העיד על התקדמות בקלקול, היתר היו כבר עמוק בפנים, הם היו מגולחים וחבשו כובעים צבאיים, כולם ישבו שותקים בדריכות, כביכול מחכים לאורח הנכבד.

עיני חיים שלום הסתגלו לאפלולית, הוא היה מבולבל מאד, לרגע לא חשב שאלו וחברו יגררו אותו למפקדה של מחותרת, הוא נזהר מהם כמפני אש, לא היה לו ספק שהוא נמצא בתוך אחת ממפקדות המחותרת רק שלא ידע איזו היא. הוא רתח בלבו על הבגידה הנוראה, אך העזו להכניסו למבצר של המחותרת, הרי הם ידעו שהתרחק מהם ומהמונם, הוא אמר להם לא אחת שלא ילך למקום מסוכן כל כך, אך העזו לשקר לו במצח נחושה.

"אני איתם גמרתי, בלי נדר כשאצא מהמקום הודיע להם חד משמעית שיסתלקו מסביבת" מלמל לעצמו בחשאי.

לפתע נשמע קול רחש, למרות השקט ששרר התעורר המקום לתחיה. הדומיה נקטעה בשל ביקורו של אדם נמרץ שהיה מוקף בקבוצה קטנה שכיתרה אותו בטבעת הזוקה, נראה שהם שומרי ראשו שדואגים לשלומם, הברנש היה בעל גובה בינוני וכחוש עטור בזקן קטן כשל ספירה, לראשו חבש כובע איחופאי אפרפר, פניו היו מאד רציניות, הוא דרש בשלום כל הנוכחים, כשהוא מקבל את המתגייסים החדשים בברכה ומאחל לאלו שבאו לתהות על קנקנם שיגיעו למסקנות הנכונות בהקדם.

לאחר מיכן החל במשא נרגש ביותר, ניכר היה לפי הדריכות וההקשבה כי הלה מאד מוערך בין הנוכחים, הוא לא אחד מהשורה אלא מנהיג גדול ברשת המחותרת, הוא דיבר בקול גרוני עמוק בעברית צחה כאחד שדובר רק את השפה הזאת, הוא פתח בדברי ברכה לאלו שכבר החליטו ליטול חבל במשימה החשובה ביותר, להתגייס לשורות המחותרת הצבאית הלאומית שיצליחו בתפקיד החשוב עליו ידבר.

בהמשך הוא פנה לאלו הנוכחים שלא יהססו כי כל יום הוא קריטי במערכה הכבידה.

רבותי חסר לנו כוח אדם, ישנם מבצעים חשובים ביותר שלא יוצאים לאור בגלל מחסור באנשים, אם היו לנו כמות לוחמים כשל הארגונים המתחרים, היו הבריטים הארורים מזמן במדינתם ואילו אנו היינו מקימים את המדינה העברית שממתינה לנו אלפיים שנה על כן אל תמתונו הצטרפו אלינו ובק תהיו שותפים אמיתיים לעשייה.

לאחר מיכן החל לדבר על עקרונות הלאום החשובים, הוא דיבר אל הציבור בפאתוס עמוק ביותר, כאילו הוא עומד בפני אלפי מקשיבים.

בנאומו המרתק עמד על חובת העמידה בתפקיד החשוב, לשחרר את ארץ ישראל הנצחית שהובטחה לאבות הקדושים עבור בניהם ואנו צאצאיהם, לצערנו לאחר מאות שנים בהם ישבנו על המנוחה ועל הנחלה באו האויבים וגירשו אותנו מארץ ישראל

וכבר אלפי שנים אנו מטולטלים בכל רחבי תבל וכמעט אבדה זהותנו הלאומית, ועתה אבוי באו היטלר וחבר מרעיו ימ"ש, הם מנסים לכלות אותנו מן העולם ולא להשאיר לנו שריד ופליט, ה' ישמור ויחוס.

האם עלינו לשתוק ולשתף כביכול פעולה עם שתיקת העולם שמכסים את עיניהם ולא חואים את כל הרשעות התהומית של הנאצים ימ"ש... נעץ הנואם את עיניו הבורקות בקהל הממוגנט.

מה התשובה שלנו מול העולם המרושע? עלינו להקים מקום מחסה מסתור לעם היהודי הנרדף בארץ ישראל, זהו המקום היחיד שיכול לקלוט את כל מיליוני הפליטים, כדי להגשים זאת, חובה עלינו להתגייס לאצ"ל התנועה היחידה ששואפת בכנות להוציא זאת אל הפועל, בלי אינטרסים קטנוניים אחרים, אנו חרטנו על דלגנו מטרה אחת ויחידה, לשחרר את הארץ כולה שנמצאת בין שתי גדות הירדן, אנו דואגים לכולם לא רק לרביזיוניסטים (הימניים) אלא גם לתנועות השמאל, גם הם יהודים ואנו דואגים גם להם שתהיה להם ארץ משוחררת וחזקה, אבל לזה אנו צריכים אלפי לוחמים חזקים ונחושים, לצערנו ארגוני השמאל לא רק שלא מנסים לסייע לנו אלא ממש תוקעים מקלות בגלגלים, על כן אין לנו לסמוך עליהם כלל.

אנחנו לא נירדע ונעמוד בגבורה על זכותנו המלאות על הארץ, כך נוכל לשחרר את הארץ המובטחת מידי הערבים שאוחזים בארץ מכורתנו כליסטים וגזלנים, אין להם שום שייכות לארץ, להם יש הרבה ארצות ואם ירצו לפתור את בעיית הפלשתינאים היא תיפתר בקלי קלות, רק צריכים לרצות בק, אבל האמת היא שאין לכל הארצות הערביות שום אינטרס לעזור לאחיהם הם זוחפים לכבוש את ארץ אבותינו ולנשל את האומה היורשת האמיתית מכל נכסיה. אסור לנו לתת להם יד! זעק אליהם בקול ניחר.

הוא דיבר ברהיטות רבה, עם כושר ממגנט, חיים שלום נכבש כליל על ידי דברי הנואם משה סוסובר (לימים התגלה לו שמו האמיתי, מנחם בגין שהיה ראש המחתרת של האצ"ל ונאלץ להסתתר מהאנגלים בדמות בדויה) ונתן הסכמתו המלאה להיות מאותו יום חבר במחתרת האצ"ל בתפקיד ג'ובניק, אך לא הסכים להיות חלק אינטגרלי בלחימה, הוא הבין עד כמה יהיה מסוכן אם ילבש את המדים הצבאיים למחצה, בזה יכריז על עצמו באופן רשמי שערק למחתרות הימין, לעת עתה ינסה לעזור להם בצורה לא גלויה, הוא ביקש מהרכז חומר למידה, הוא ישב על החומר ויחליט בדיוק מה יהיה חלקו בעניין.

במרתף המסתורי בליפתא עלית:

לאחר גמר המפגש המסעיר ראו אלי ויוסלה את התוצאות על פניו של חיים שלום, זו לא הייתה מלאכה קשה, שכן היה אדם מוחצן לחלוטין שאהב לבטא את תחושותיו, הוא לא יכול היה להסתיר את אותות ההתפעלות שלו מהנאום המדהים, הוא רץ לומר להם שנואם ורטוריקן כאותו משה סוסובר לא שמע מאוחר, הוא הודה להם על השידול אך התרעם עליהם:

"למה הייתם צריכים להביא אותי כשבוי, אקט משפיל לכל הדעות, אם הייתם אומרים לי שאני עומד לשמוע את גדול הנואמים בעולם הייתי בא בשמחה"

"חחחחח ידענו שך תגיב, אבל אנו לא לוקחים סיכונים בעבודה שלנו" הגיבו אלי ויוסלה על דבריו בגיחוך רב.

הם לא פחדו לחשוף לו שבעצם עבדו לפי תוכנית מראש, ללכוד אותו לידי שורות האצ"ל, מלכתחילה לא פחדו מהתגובות ההיסטריות שלו, הם ידעו שהוא כבר בידיים שלהם, לא היה להם לרגע חשש שהוא יקיים את ההבטחות שלו (לנתק את הקשר עמהם) אך לא אמרו לו שבעצם יותר הם לא צריכים אותו, השליחות שלהם נגמרה, השקעה ארוכה של חודשים הגיעה לידי סיום, עתה מה שנותר להם לדווח למפעיל שלהם שהמשימה הוכתרה בהצלחה.

בשעה מאוחרת בלילה הגיעו למפקדה של נחצ'ה ברמן (גייס המחתרות) לבשר לו כי השליחות שלהם הוכתרה בהצלחה, חיים שלום יצא נלהב ביותר מהנאום המרכזי של ראש האצ"ל, אמנם לא חתם על טופס הצטרפות מלא, אבל קלט היטב את המסר ובזמן הקרוב הוא יתגייס מעצמו, עתה כבר אין צורך להתאמן, הוא כבר נמצא בכלוב שלהם.

"אתם בטוחים במה שאמרתם, אולי הוא עלול להתחרט, הוא לא הבחור היציב ביותר בדעותיו כבר הפך את עורו כמה פעמים" שאל נחצ'ה הוא לא יכול להרפות מהטרף עד שיודע שכבר נמצא במלתעותיו.

"נחצ'ה" דונט וור" - אל דאגה, הצמדנו לו את אחד מבכירי האצ"ל, הוא אפילו לא יודע שהוא פעיל מרכזי, הוא ידאג לחשק אם יתרופפו הברגים. הודיע ארי ברציונות, אני אישית אין לי מה לחפש איתו, אני לא רוצה את כל הכאבי ראש ממנו".

"אוקיי קיבלנו" הריע אריה בלכר האיש המעשי ביותר במפקדה, אריה בלכר וחיים קאפורר סימנו את האות V על השם חיים שלום פינקלשטיין העילוי הירושלמי, הטרף השמן שלהם שהיה על לוח המטרה בשנתיים האחרונות נפל בפח היקוש שטמן לו נחצ'ה, מיום שיונטי פרגר (הסוכן הכפול שעבד עם לייבל וורקער ונחצ'ה גם יחד) מסר לו על חיים שלום ועל הכישורים הנדירים שלו וכושרו למגנט אנשים, החליט שעליו צריכים להתמקד הוא שווה הרבה בחורים ולפיכך עליו להיות במרכז לוח המטרה.

השליח המרכזי בפעולה היה אריאל אטיאס מטובי אנשי האצ"ל (שלזמן קצר היה בתפקיד ברסלבאי) שנאלץ תקופה ארוכה להתעורות בחברה החרדית וללבוש את כל הלבוש החרדי מעתה יכול הוא להשיל את המסכה מעליו, נחמן נתן הרשקוביץ אף הוא לא צריך לשחק יותר את המשחק הכפול.

מאותו רגע נעלמו מעיני חיים שלום ויותר לא הגיעו לשיעור, חיים שלום הגיע מספר פעמים אל ביתו של נחמן נתן הרשקוביץ לברר מה קורה? בתמימותו עדיין לא קלט שהכל היה משחק אחד גדול, ברגע שירד המסך הכל מיותר. הוא גילה כי הדירה הושכרה לשכן חדש שלא ידע למסור לו פרטים, כשהגיע אל המשכיר, משך הלה בכתפיו, מניין לי לדעת מה עושה שוכר לאחר צאתו מביתי?

גם יתר חבריו אלי ויוסקה שהיו "מבקשים גדולים" השילו את המסכה, מרגע זה אין להם צורך להיות "מבקשים" העבודה הסתיימה בהצלחה מלאה. רק עתה קלט לעומק כי באמת הם התכוונו להפילו בפח, מצד אחד כעס על עצמו מאד למה פעם אחר פעם הוא לא מבחין בכאלו מכשולים כגדול התמימים, אבל מאיך לא התצטער שנכנס לפעילות בארגון האצ"ל, הוא גם רוצה לקרב את גאולת הארץ, אלא שהייתה זו פעילות חרישית על אש נמוכה, אבל ברשת האצ"ל לא ויתרו לו, היה לו מתאם שעמד איתו בקשר מתמיד כדי שחלילה וחס לא יתקדר לרגע. ברגע של אמת סיפר לאפרים זלמן כי הקשר עם מחתרת האצ"ל היה עוד גורם שקירר את האידישקייט שעוד עטפה אותו, מיום ליום חש אך הכל נעשה לו זר ולא מחייב.

נחצה רשם עוד הצלחה מרשימה בסודדת ההרס שעשה במשך מספר שנים טובות.

לאחר שנים התברר שאת ההישג המפוקפק שלהם להוציא את חיים שלום מהמחנה החרדי ולהסיטו למחנה האצ"ל לא יכולים היו לרשום בפנקס ההצלחות. כשחיים שלום התגייס לצה"ל עם הקמת המדינה, הבין מיד היכן הרוח נושבת, בחושי המוחזדים הבין שאם הוא רוצה לעלות בסולם הפיקוד עליו להתאים את עצמו לרוח השמאלית שנושבת היטב במקום.

השמאל התברג בכל מקום, מי שרצה להתקדם בסולם, היה עליו להבין כי עליו להשתבץ במסגרת הנכונה, חיים שלום לא חשב להיות איזה סמל פשוט, הוא רצה הרבה יותר, לפיכך בהזדמנות הראשונה הצהיר בפני מי שהיה אמור לשמוע, כי יש לו "אורינטציה" (כיוון חיקה) שמאלנית מושלמת, הצהרה זו התקבלה בברכה, הוא סומן כקצין שיכול להצליח ביותר וככדאי לקדם אותו לדרגות הבכירות ביותר, היה מי שדאג למעלה (רב אלוף יגאל ידין) שיטפס במהירות הבזק את השלבים הראשונים כדי להחדיר בו את רוח המוטיבציה הנכונה.

נחצה השטן לא עשה חייל, הוא סיים את חייו המבישים בצורה טרגית ביותר.

ערב אחד נשבה רוח פרצים רצינית בירושלים, באמצע הלילה התגברה הרוח והכתה בחוזקה על פניו, למחרת כשקם חש בכאבי תופת בפניו, הוא ניגש למראה כדי לבדוק מה קרה לו, כשהסתכל בפרצופו נחרד וברח מהמקום, המראה שהתגלה בפניו לא הייתה מלבבת כל עיקר, פניו התעוותו לחלוטין עד שלא הכיר את עצמו, פיו התעקם בצורה מחרידה, שיניו השתרבבו לחוץ כשיני זאב המשחר לטרף, הוא נראה מפלצת מפחידה ביותר. למרות היותו אדם שלא ידע בכי, גם ברגעים הקשים ביותר לא הזיל דמעה, הפעם פרץ בבכי אדיר, אמנם מעולם לא היה עלם יפה תואר אבל היה לו מראה סביר, עתה היה מכוער עד שאפילו הוא עצמו לא יכול היה להסתכל על מראהו.

עתה נאלץ להחזיל את כספו שצבר במשך השנים לטיפול פיזיותרפיה יקרים שרוששו אותו ולא הועילו לו במאומה. דלת השידוכים נטרקה בפניו באופן סופי, לא הייתה אשה בעולם שמוכנה הייתה לחלוק עמו את גורלה, גם ידידיו הרבים עזבוהו וכן נותר בודד בעולמו.

כאב הלב שנגרם לו מכך הביאו לידי התפרצויות של טירוף, הוא היה מסוגל לשבור רהיטים וכלי בית שונים כדי לשקך את כעסו הרב על גורלו המר, הוא לא חשב לרגע כי קיבל את עונשו על שמירר חיי אלפים בחייו, אין ספור אנשים ירדו מהדרך הישרה בשל פעולותיו, הוריו מתו טרם עת מרוב צער על שגידלו בן סורר ומורה. לא עבר זמן רב עד שנכלא בבית חולים לחולי נפש, כדי להגן על הסביבה. הוא סיים את חייו האומללים בגיל 50 ונעלם בתהום הנשיה.

***

עניבת החנק מתהדקת

חיים שלום התמיד בלימוד ה"שב שמעתתא" כמעט לא היה יום שלא למד בו איזה קטע וחוזר עליו כמה פעמים, ככל שהתעמק בו גילה בזה חיות מיוחדת, לפתע החיים נראים שונים וכל ק"א אחרים מחיי החולין בהם מצויים כל החברים בצבא. בסתר העלה הערות בכתב ידו הפנימי על גבי דפי הספר, זה מילא אותו אושר רב. הוא השתדל להסתיר את הספר עמוק בתא הבגדים וכשווידא שאין עוקבים אחריו היה מוציא את הספר ומחפש לעצמו איזו פינה נסתרת ללמוד, זה הגביר אצלו את הקשר לעולמו הישן שהחל להימחק מתודעתו.

מאמציו לא נעלמו מעיני הקבוצה המרושעת ששמה לה כמטרה לחבל בקשר העדין שהתרקם בין חיים שלום לאפרים זלמן באחד הימים הונח פתק בשב שמעתתא, משורבט בכתב חרטומים:

"כל הכבוד לך, הקצב שלך נעשה מהיר, זה אומר שאתה שוב בחזר ישיבה טובה, כדאי לך לשוב לצור מחצבתך, אתה לא מתאים לשיחות הצבאי, זה סותר את כל מה שאתה עושה".

